የአዲስ ኪዳን መቅድም

መጋቤ ብሉይ ሰይፈ ሥላሴ

በሰዋስወ ብርሃን ቅዱስ ጳውሎስ
መንፈሳዊ ኮሌጅ
የሃይማኖት መምህር

1977 ዓ.ም

www.ethiopianorthodox.org

መግቢያ

ቁጥር - ፩

ክፍል 2 ሐዲስ መቅድም፣

ምዕራፍ 1 ቅዱስ ወንጌል /ኤቫንጌልዮ/፡፡

1. ፍሥሐ፡— ወንጌል ቃሉ በግዕዝ የሚከተለውን ትርጉም ይሰጠናል፣ " ወንጌል ፍሥሐ በሰብነ እንክ ዘበትርጓሜሁ ብሥራት" ይኸ አባባል ይቀረብል ትንቢት ትርጉም አይደለም፡፡ በመጀመሪያ አቨንጌልዮን ከሚለው ቃል ወንጌል የመጣ እንደሆነ የታወቀ ነው፣ ቃሉም በአርኛ እርሻዊ ነው፣ ትርጉሙ ግን በጥንታዊ ግሪክ ለምሥራች ይሰጥ የነበረ ሽልማት ወይም ሬዋ ርዋ ክፍያ ነበር፣ ወይም ለአጣዳፊት የቀረበ የነበረው መሥዋዕት ነበር / /፡፡ እየዋለ እየደረ ግን አቨንጌልዮን ማለት ለምሥራች የሚሰጠው ሽልማቱ ቢሆን ራሱ ቃሉ የምሥራች በመሆን ተጠቀመበት፣ ስለዚህ ንዚህ አቨንጌልዮን ከሚለው ቃል ወንጌል የሚለን ቃል ወስደነዋል ትርጓሜውም ከላይ የተገለጸው የምሥራች /ብሥራት/ ነው፡

አንድ ሰው አስደሳች ዜና ሲሰማ ጊዜ ለቢጋገርልው ይሰማውን ቢገልጥ አቨንጌልዮን ይለዋል፣ የምሥራች/ጥሩ ዜና አለ/ እንደማለት ነው፣ ይህ አቨንጌልዮን የሚለው ቃል የምሥራች በሚለው አገልግሎት በዋለ ጊዜ ጌታ ተወለደ፣ ስለዚህ ስለ ጌታ ልደት ስለሚለው ድንቅ የሚነገረውን ሁሉ የምሥራች ለማለት አቨንጌልዮን /ወንጌል/ ሊሉት ቻሉ፡፡

ይህንን የምሥራች አስቀድመው የተናገሩ መላእክት ናቸው፣ እርሱንም እንዲህ ሲሉ እናገኛቸዋለን፡፡ መልአኩ ግን እንዲህ አላቸው አይዟችሁ አትፍሩ ለሕዝቡ ሁሉ ታላቅ ደስታ የምሥራች የሚሆን ዜና ይዤላችሁ መጥቼ ለሁና እነሆ ዛሬ በዳዊት ከተማ አዳኝ ተወልዶላችኋል" /ሉቃ 2:10—11/ ከዚህ በኋላ ስለ ክርስቶስ የሚነገረው የሚጻፈው የሚሰበከው ሁሉ አቨንጌልዮን /ወንጌል/ ተባለ ምክንያቱ ክርስቶስ ተወለደ፣ ፍዳና መርገም ጠፋ፣ ልጅነት ተመለሰ፣ የሰው ልጅ ክብሩን ቀድሞ ከነበረ ሁሉም ስለ ድንቅ የሰማ ይናገሩናል፡፡ በእርግጥም በዚያን ጊዜም ቢሆን ወይም አሁን ይህን የመሰለ ዜና ከመስማት የበለጠ አስደሳች ነገር የለምና ሁሉም ወንጌል ተባለ የምሥራች ለማለት፡፡ በዚህ መሠረት ሰባኪያች ሁሉ የምሥራች ነጋሪዎች /ወንጌላውያን/ ሲሉ ተጠሩ፣ ሲከታተሉም ትምህርታቸውም ወንጌል ተባለ፡፡ ግን የ4ቱ ወንጌላውያን አጻጻፍ ከሌሎቹ ሁሉ ለየት ያለ ስለሆነ

www.ethiopianorthodox.org

ማለት የክርስቶስን ምድራዊ ሕይወት ታሪክ ከጽንሰቱና ከልደቱ እስከሞቱ፤ ትንሣኤውና ዕርገቱ አስፋፍተው ስለጻፉ ለነርሱ ጸሐፍ ብቻ ቀዋሚ ስም ሆኖ ወንጌል ገበጠ በያቹም ከሌሎቹ ሐዋርያት ተለይተው 4ቱ ብቻ ወንጌላዊያን ተብለዋል::

እነርሱም፤ ማቴዎስ፤ ማርቆስ፤ ሉቃስ፤ ዮሐንስ ናቸው፡፡

ወንጌሎች 4ቱ ብቻ ሲሆኑ የመጀመሪያዎቹ ሦስቱ ተመሳሳይ አጻጻፍ አላቸው፤ ግን ትንሽ ልዩነት እንዳላቸው ያስያል፤ 4ኛው ግን ፈጽሞ ልዩ ነው፤ ከግንኙነቱ ይልቅ ልዩነቱን አጉልቶ ያሳያል:: ስለዚህ 3ቱ ሲኖፕቲክ የሚባል ስም አላቸው ትርጉሙ አስተያየት ወይም ቅጅ ማለት ነው ምክንያቱም 1ኛው ወንጌል በሌላው እየተጠቀመ ወይም እየተደገፈ እንደጻፈው ይገመታልና::

ለእያንዳንዱ ወንጌል ዝርዝር አገላለጥ ወደፊት በሥራው ይደረጋል ከዚህ ላይ ግን በአንድነት ስለሁሉም ለመግለጥ እንፈቅዳለን:: ወንጌላት በአንድ ስም የተጠሩትን አንድ ዓይነት ዓላማ ያላቸውን ያህል በመካከላቸው በአገላለጥ፤ በአተራረክ በሌላም ይኸን በመሰሉ ነገሮች ሁሉ የተለያዩ ናቸው:: በተለይም የመጀመሪያዎቹ 3ቱ ከ4ኛው ወንጌል በጣም ይለያያሉ:: የመጀመሪያዎቹ የ3ቱ ወንጌላት ክርስቶስ በገሊላ የፈጸመውን ተልእኮ በጣም አተኩረው ይመለከታሉ፤ 4ኛው ወንጌል ግን የፈጸመውን አተኩሮ ይመለከታልና:: የመጀመሪያዎቹ 3 ወንጌላት ክርስቶስ ለአንድ ጊዜ ብቻ ኢየሩሳሌም መምጣቱን ይነግሩናል፤ 4ኛው ወንጌል ግን ክርስቶስ 4 ጊዜ ወደ ኢየሩሳሌም መምጣቱን ይነግረናል::

የመጀመሪያዎቹ 3ቱ ወንጌላት ስለ ክርስቶስ ትምህርትና ምሳሌያች ለሕዝቡ በቀጥታ ያስተላለፈውን አስፋፍተው አብዝተው ያቀርቡልናል፤ 4ኛው ወንጌል ግን የረቀቀውንና ምሥጢራዊ የሆነውን ትምህርተ መለኮት በቀጥታ ለደቀ መዛሙርቱ እንዳቀረበ ይነግረናል:: ስለዚህም ከመጀመሪያው የቤተ ክርስቲያን መሥራች ጀምሮ የመጀመሪያዎቹ 3ቱ ወንጌላዊያን ምድራዊያን ይባሉ፤ 4ኛው ወንጌል ግን መንፈሳዊ ይባል ነበር፤ /ቀሌምንጦስ ዘእስክንድርያ በአውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 3:24 /:: ምክንያቱም እነዚህ የመጀመሪያዎቹ 3ቱ ወንጌላት የሚናገሩት የክርስቶስን ምድራዊ ሕይወት፤ ትምህርቱን፤ ሥራውን ብቻ ነውና፤ 4ኛው ግን ሰማያዊ መለኮታዊ ምሥጢርን አጉልቶ ይናገራልና::

www.ethiopianorthodox.org

የመ፩መሪያዎቹ 3ቱም ቢሆኑ እርስ በርስ በትንሹ ለእያንዳንዳቸው ይለያያሉ፣ ይህውም ቅዱሳን ወንጌላዊያን በቅዱስ መንፈስ ተመርተው ሙሉውን የክርስቶስን ታሪክ ሳይሆን የክርስትናን ትምህርት መሠረት ሰጥተው ለማቅረ ብና ለማስረዳት በማለት የጻፉት ነው፡፡ እንግዲህ ከአንዱ የጐደለውን በሌ ላው ወንጌል የሌለውን ሌላው እየሞላ ክርስቶስ ኢየሱስ የተባለው እንደሆ ን ለማስረዳት ጽፈዋል፣ ይሁንም ወንጌላዊው ዮሐንስ እነዚህ የተጻፉት እና ንተ ታምኑ ዘንድ ነው፣ ኢየሱስ ክርስቶስ እንደሆነ የእግዚአብሔር ልጅ በእርሱ አምናችሁ በስሙ ዘለዓለማዊ ሕይወት እንዲኖራችሁ/ዮሐ. 20:31/ ሲል ገልጦአል፡፡

ሁሉንም በየበታቸው ስንደርስ በሰፊው እናትታቸዋለን፣ ነገር ግን ከአሁኑ ጀምረን እያንዳንዱ ወንጌላዊ ከማን ዓላማ የተነሣ እንደጻፈ ለንገ ነዘብ ስለሚገባን፣ እያንዳንዱ ወንጌላዊ እንዴት እንደጻፈ እንናገራለን፡፡
<u>ማቴዎስ ወንጌሉን በዕብራይስጥ ጻፈ፣</u> ይህንም በአረማይክ ለመ፩መሪያ ጊዜ ነገ ሳይ ይጠቀምበታል፡፡ ይሁን በመ፩መሪያ የዕብራውያን ወንጌል ይባል ነበር፡፡ የመሲሕ ወንጌልም ይባላል፣ ስለአይሁድ የተነገረውን የመሲሕን ተስፋ በበለጠ ይናገራል፡፡ ከብሉይ ኪዳንም ጋር የተያያዘ /የተገናኘ/ ነው፡፡ ስለዚህም ከሌሎች ወንጌላት በተለይ ማቴዎስ ብቻ ከጌታ የተነገረው ሊፈጸም ዘንድ የሚል ተደጋግሞ ይናገራል፡፡ ከብሉይ ኪዳን ዘንድ የተጠቀሰ /የተወሰደ/ 65 ቃላት ይገኙበታል፡፡ ስለዚህም ነው የመ፩መሪያ ሊቃውንት ቢሉ "የዳዊት ልጅ የአብርሃም ልጅ" ለማለት መሲሑ ልጁ" ቢሉ የሠየሙት፡፡

<u>ማርቆስ በሮማ ጻፈ፣</u> ይህውም ለሮማውያን ወንጌልን ጻፈው፡፡ ቅዱስ ጴጥሮስ እየነገረው እንደጻፈውም ይነገራል፣ በአምር ቤት ከእርሱ ጋር ይገኝ ነበርና፡፡ እንዲሁም ከጴጥሮስ ዕረፍት በኋላ የሮማ ክርስቲያኖች እንዲጽፍላቸው ጠይቀውት እንደጻፈላቸውም ይነገራል፡፡

ይህ ወንጌል ከ4ቱም ወንጌላት በጣም ትንሹ ነው፣ ለሮማውያን [illegible] ሲል የጻፈው እንደሆነ የታወቀ ነው፡፡
<u>3ኛው ወንጌል ሉቃስ በግሪክ /በአሕዛብን/ ተጻፈ፣</u> ምንላቤትም በቶሎ ቀሮን ቶሎ ባይሆን አይቀርም የሚል ግምት አለ፣ የተጻፈው ግን በቀጥታ ለግሪኮች ነው፡፡ ለግሪኮች በመጻፉ በጣም ገሩም የሆነ የግሪክኛ የቃላት አገባብ፣

www.ethiopianorthodox.org

የቃላትም አመራረጥ አለው፤ ስለዚህም "ከዓለም መፈጠሩ በፊት ነበረ" ሲል ፔኖን የተባለው ሊቅ አስረድቶአታል፡፡

<u>የ3ቱ ወንጌላት መሙያ ሆኖ የተጻፈው 4ኛው ወንጌል የተጻፈው በዮሐንስ ወልደ ዘብዴዎስ ነው፡፡</u>

ይህም፤ የክርስቶስን ቀዳማዊነት፤ አምላክነት የሚገልጥ ነው፡፡ ከሌሎቹ 3ቱ ወንጌላት ተለይቶ ቀዳማዊነቱን ዘለዓለማዊ ቃለ እግዚአብሔር እንደሆነ ይመሰክራል፡፡ በፍጹም ዘመን የሰው ልጅ የሆነው የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ በሰፊው ይገልጻል፡፡

ይህም ወንጌል ለ3ቱ ወንጌላት መሙያ ሆኖ ረቂቅ ምሥጢርን ይረቅ ቃልን አጉሎ ይገኛል፡፡ ዮሐንስ የጻፈው ወንጌል መለኮታዊ፤ መንፈሳዊ ወንጌል መሆኑን ሊቃውንት ይስማሙበታል፤ ምክንያቱም የሚያዘነብለው ስለ ሙሉ ክትነቱ፤ ስለ አምላክነቱ ለመግለጽ ነውና፡፡

www.ethiopianorthodox.org

ምዕራፍ 2 የወንጌላት እውነተኛነት

የያንዳንዱን ወንጌል እውነተኛነት በአለፈው ለየራሱ ተናግረናል። ከዚህም ላይ ደግሞ እናትታለን፤ ይህን የወንጌል ክፍል ስማቸው ከላይ ለተጠሩት ለአራት ሰዎች ሲቻ ላንበትና ሰው ሠራሽ ልናደርገው አይገባንም ምክንያቱም እያንዳንዱን ክፍል በግል ስንመረምር አንደኛው ቀራጭ የመንግሥት ሠራተኛ፣ ሌላው ሐኪም በሕዝብ አገልግሎት በሥጋዊ ሥራ የነበር፤ ሌሎቹም በዚህ ዓለም ባልተገለጡና በአፍ አማኝነት የተሠማሩ ሆነው ቆይተው ይህን የተከናወነ ሥራ ሠረሰን ሊገለ አንችልም፤ ነገር ግን ሁሉን ለማድረግ ችሎታ ያለው አምላክ እነዚህን ሰዎች መሣሪያ አድርጎ በኃይሉ የሠራው የጻፈው የጠበቀው ያኖረው ነው እንጂ፤ ሆኖም መጻሕፍቱ በነዚህ ሰዎች ስም መጠራት ግድ አለበት፤ ምክንያቱም ወንጌልን ያህል ..ግ ቢሰቡት የሌለው ነገር ሆኖ ይቀራልና። ወንጌልን አ.. አንድንጠብቀው አስከረን እንድንይዘ መ... ተዋናን ሰዎች ከመጻፊ [illegible] ሀብት በልዩ ልዩ ክፍሎቻን ተመርኩሮለት እውነተኛነቱ ተገልጦ እናገኛለን።

የወንጌላትን እውነተኛነት የሚመሰክሩ ከበከአሁን ድረስ የተጠበቀ የአይሁዳዊያን፣ የአረማውያንም ታሪክ አለ፤ ይህውም ስለ ክርስቶስ ስም፤ ሲሰሩው /ትምህርቱ/ በራሳቸው ነገት ያረው ያስቀመጡት ቢሆን ወንጌል ከዚያ የተነሣ የተጻፈች እንደሆነች እንረዳለንና፤ ለምሳሌ በታልሙድ ስለ ኢየሱስና ስለ ሥራው ተመዝግቦ ይገኛል። በታልሙድ የተገለጠውን ከመናገራችን በፊት ግን ታልሙድ ምንድን ነው ለሚለው ጥያቄ መልስ መስጠት በግድ ያስፈልጋል፤ አይሁድ ምንታዌውን ቢሉ ሳቸውን፤ የአጋቾችንም የትርጉም ስሕተት መሰረ ለመስጠት ትርጉም መተርጉም ቀኖና ማድረግ በጀመረ ጊዜ ይህ ከፍተኛ ግናት ያለው ሥራቸው ሚሽና ተብሎ ተጠራ።

ይህ ሚሽና የተባለው ሥራ ለራሱ ትርጉም አስፈለገውና የርሱ ትርጉም ጌማራ ተባለ። እንግዲህ ጌማራ ከሚሽና ጋር ታልሙድ የተባለውን ስም አስገኘ። ታልሙድ ደግሞ በ2 ይከፈላል፤ ይኸውም የኢየሩሳሌም /የፍልስጥኤም/ ታልሙድና የባቢሎን ታልሙድ የሚባለው ነው።

የኢየሩሳሌም ታልሙድ የሚባለው የፍልስጥኤም ትውፊት የያዘ ነው፤

www.ethiopianorthodox.org

ይህም የተዘጋጀው በ300 ዓ.ም. ነው። ትልቅ የሆነው የባቢሎን ታልሙድ ግን ከዚህ ከሚቀበነው በግምት ከ2 መቶ ዓመት በኋላ እንደሆ ይነገራል፣ እነዚህም 2ቱ ታልሙዶች የተለያየ አስተያየት አላቸው። በታልሙድም ውስጥ ስለ ኢየሱስና ስለ ቅዱስ ሥራው ደህና አድርጉ ገለጠ ጽፍ ይገኛል በዚህ በታልሙድ ኢየሱስን የታሪክ ሰው አድርጉ ያቀርበናል፣ እርሱንም እንዲህ ሲል ይገልጠል፣ የናዝሬቱ ኢየሱስ የተባለ ጠቢብ ሰው ነበረ፣ የጠቢብንን ነገር ሁሉ ግን የሚያከናውን ሰው ነበር፣ ሕዝቡንም ሁሉ እንዲህ እያለ ያታልል ነበር፣"ሕግን ሊሽር አልመጣሁም ልፈጽም እንጂ"። ይህም ሕዝብ በመናፍቅነቱና ሕዝቡን በማሳሳቱ የፋሲካ ዋዜማ ተሰቀለ።

የርሱ ተማሪዎች ሕዝቡን ከለዩ ለዩ በሽታ በርሱ ስም ይፈውሳሉ። ኢየሱስ በታልሙድ ውስጥ ሰ. ታሉይ" ይለዋል ይህም ማለት የተሰቀለው ማለት ነው። ስሙን በተገደለበት ጉዳት ጠራው ወንጀሉን ለማሳዛት።

እንዲሁም በታልሙድ ለጌታ ሌላ ስም አለው ይኸውም ቤን ቢንዴራ የ [illegible] ማለት የቢንዴራ ልጅ [illegible] ልጅ ለማለት ነው። ይሁን እንጂ አይሁድ ከድንግል መወለዱን አያምኑም ይቀበሉም።

በ1ኛው ምዕት ዓመት መጨረሻ ላይ አይሁድ ክርስቲያን መጽሐፎች ውስጥ የተጻፉት ለመያዝ ችንባሉ ነበራቸው በ ዚህም መሠረት በአረማይክ የተጻፈ የማቴዎስን ወንጌል ለጥቂት ጊዜ ይዘው ነበር፣ ቆይቶ ግን በክርስቲያንና በመጽሐፍቶቻቸው ላይ ትልቅ ጥላቻ ተፈጠረና እነዚን እነርሱ ሊይዙት በሚይዘው ሰው ላይ ጥላቻን ያካሂዱ ጀመር።

ከአይሁድ ጽሑፍ ስለጌታና ስለ ወንጌሉ ከፍተኛ ምስክር ልናደርገው የሚገባን ዮሴፍ ማይ ቤርዮን /ጆሴፉስ/ የተባለውን የታሪክን የአይሁድን ታሪክ ጸሐፊ መርምሮ ነው። ይህ የተነሣው ከቅዱስ ጳውሎስ ዕረፍት በኋላ ትንሽ ቆይቶ ነው። በርሱም ጽሑፍ የአይሁዳውያንን ጥንታዊነት፣ የአይሁድን የየጊዜውን ጠብነት ሲገፍ፣ በፊሊጶስ ኪዳን የመናገኛቸውን የመንፈሳውያንንና የፖለቲካ ሰዎችንም ስም ገለጠ ስለጸፈ ብዙ መረጃ እናገኛለን በተለይም ስለ እነጲላጦስን እነፊስጦስን ሌሎችንም የመንግሥት አገልጋዮች እንዲሁም መጥምቁ ዮሐንስን፣ የጌታ ወንድም የሚባለውን ያዕቆብን እናገኛለን።

www.ethiopianorthodox.org

ይዞ ያዕቆብን ዐቢይ ክርስቶስ የተባለው የኢየሩሳ ወገድ ሲሉ ጽርተት እናገኘዋለን::

ከዚህ ከዩሴፍ መጽሐፍ ውስጥ በጣም አስፈላጊ ሆኖ የተገኘው 3ኛ ክፍል 3 ምዕራፍ እና በ18ኛው መጽሐፍ ላይ የሚገኘው ነው:: በዚህም ው ስጥ እንዲህ የሚል ይገኛል በዚያ ዘመን ኢየሱስ የሚባል ሰው ተነሣ፣ ይህም ፈላስፋ የሆነ በእርግጥ ሰው ሊባል ስንሚፈልገው የሚገባን ፍጹም ተአምራትዊ ሰው፣ የሰዎች ሁሉ መምህር ነበር፣ ይህ ሰው እውነትን በደስታ ለተቀበሉ ከአይሁድም ከግሪኮችም ብዙዎችን ተከታዮች አደረገ ሰውም ክርስቶ ስ ይባል ነበር:: ክርስቶስንም ጲላጦስ ለንጊሰቀል ፈረደበት ከእኛ መሪዎች ውሳኔ በኋላ:: አስቀድመው አምነው የተከተሉት ሁሉ ከዚህ ሁሉ ቅሰቃ የተ ነሣ ፍቅራቸውን አላቋረጡትም:: በ3ኛው ቀን እንደገና ተነሣ ግን ተስፋ ያደረጉ ነበር፣ ነቢያት አስቀድመው ሲለርሱ ይረው ነበርና:: ከዛ ተአምራ [illegible] በርሱ ሰሮ ይጠሩ፣ እርሱም አልሞተም አሉ::

ከአረማዊያን ወገን የዚያን ጊዜ ሰሐፊያን ደግሞ ፈሊስ ኪዳንን ሊለማለከት ከሰፋት ውስጥ በመጀመሪያ ደረጃ የሚመደበው ባሉስ የተባለው ሰው ነው፣ እርሱም በ52 ዓ.ም. የጻፈ ነው:: "የሶርያ ታሪክ" በሚ ለው መጽሐፉ ያስፈረው፣ ከዚህም መጽሐፍ በጣም የተቆነጸጸሉ ገጾች ብቻ ይገኛሉ/

2. አፍሪካዊው ዩሊዮስ የተባለው ክርስቲያናዊ ጸሐፊ በ221 ዓ.ም. ስለ ዘመን አቆጣጠር የጻፈ ነበር:: እርሱም ሲገልጥ ክርስቶስ በተሰቀለ ጊዜ በምድር ላይ ስለተደረገው ጨለማ ገለጻ ሲያ ይገኛል:: ቧሉስ በ3ኛ የታሪክ መጽሐፉ ስለዚህ ጨለማ እንዲህ ሲል ይናገራል፣ እንደእኔ አስተያየት የፀሐይ ኢሊፕስ ነው፣ እንደእኔ ከሆነ ግን የፀሐይ ኢሊፕስ በሙሉ ጨረቃ ጊዜ አይሆንም፣ ደግሞ ክርስቶስ የተሰቀለው በሙሉ ፋሲካ ጨረቃ ነው ይላሉ:: የዚህ የአረማዊ አጻጻፍ በመንገሩ ከተጻፈው የፀሐይ መጨለም ጋር ይተባበራል ስለዚህ የመንገሩን እውነትነት የሚያበረታታ ማለት ነው::

3. ሌላው ጸሐፊ ደግሞ ሮማዊ ታሳዊ የታሪክ ሰው ኮርኔሊዮስ ታሲቶስ የተ ባለ ነው፣ እርሱም በ52 ዓ.ም. የተወለደውን የኔሮን ቄሣርን ታሪክ ከ54—68 ዓ.ም. ድረስ የነበረውን የጻፈ ነው፣ እርሱም የታሪክ

www.ethiopianorthodox.org

መጽሐፍ በ64 ዓ.ም. የተደረገውን ታላቁን የሮማን ቃጠሎ ጽፎ ይገኛል::

እርሱም እንዲህ ይላል፣ ኔሮን ለመደበቅ ሲል ማንኛውም የከፋ ሥራ ዓይነት ይሠራ ነበር፣ ክርስቲያኖችንም ይጠላ ስለነበር ሮማን ያቃጠሉ ክርስቲያኖች ናቸው ብሎ ሁሉ እንዲጠሉአቸው፣ በያለበትም እንዲያሰቃዩአቸው እንዳስደረገ ጽፎ ይገኛል:: እነርሱ የሚያምኑበት ክርስቶስ በጢባርዮስ ቄሣር ንጉሥ ነገሥትነት በጳንጤዎስ ጲላጦስ ዘመን ተገደለ:: የእርሱን ወንጌል በመቀበል በይሁዳ ሲጀ በሆነ ወደሮማ መጥተው ይህን የመሰለ ጥፋት ሊያደርጉ ቻሉ፡ሲያል እንዳሰጠ ጽፏል::

ታኪተስ የታወቀና የተመሰገነ ጸሐፊ ቢሆን ስለ ክርስቶስና ስለ ክርስቲያኖች ደህና አድርጎ ሊገልፅ በቻለ ነበር፣ የሮማን መንግሥት ታሪክ ሲጽፍ በተለይም የኔሮንን ክፋት ቢገልፅ ስለ ክርስቲያኖችና ስለ ክርስቶስ ጠቀስ እንጂ የተረዳው ያየው፣ የሰማው እንደሌለ ያረጋግጣል::

4. ከአ[illegible]

[illegible] የሚለው ነው፣ ይኸውም ከንጉሠ ነገሥቱ ከትራያኖስ ጋር ይጻጻፍ የነበረ ነው:: ይህም ፕሊኒዮስ የተባለው በታናሽ እስያ የምትገኘው የቢታንያ ገዢ የነበረ ነው፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ለትራይያኖስ በ112 ዓ.ም. ስለ ክርስቶስና ክርስቲያኖች ጻፈ:: የክርስትናን ትምህርት ይዘው ሀገሩን ስለሞሉት ስለክርስቲያኖች የተለየ አመራር ለማግኘት ጻፈ እርሱም እንዲህ ይላል" እነዚህ ክርስቲያኖች ከመጀመሪያው ክርስቶስ እንደ ተለየ መስበክን አስለምደዋል:: በዚያን ጊዜም ለእግዚአብሔር እንደሚዘመር ለክርስቶስ ዝማሬ ያቀርቡለ፣ በኅብረትም ቃል መሐላን ያደርጋሉ፣ ማንኛ ነገርን ሳለመሥራት ነገር ግን ከማታለል መራቅን ከመስረቅ ከዝሙት፣ ከዚህ ከገቡት ቃል ከዓንም በንዓይወጡና ወደኋላ እንዳይመለሱ::ከዚህ በኋላ ግን ይለያያሉ እንደገና ደግሞ አብሮ ለመብላት ይሰበሰቡሉ...." /መልእክት 10:96/::

" የጠላት ምስክር የታመነ ነው" እንደተባለው የአይሁድም የአረማዊያንም ምስክርነት በቅ[illegible] ቢገለጥ ከጥላቻ ከተቃዋሚነትም የተነሣ አንደኛ አዲራጊ አያደረጉ የክርስቲያኖችንም ስም የክርስቶስንም ስም እያጠፉ ቢጽፉም እውነቱን ለመጣረት ሲሳሳቱ እውነትን እያወጡ ገለጡዓል:: ስለዚህ ቤተ ክርስቲያን ከመጀመሪያ በረት በለወንጌል መስፋፋት ምን ዓይነት ችግር እንደነበር እየገለጡ የጻፉት ምስክር ሆኖ ተገኝቷል::

www.ethiopianorthodox.org

ምዕራፍ 3. የማቴዎስ ወንጌል፤

1. ጸሐፊው፣ የመጀመሪያውን ወንጌል የጻፈ ማቴዎስ ይባላል ትርጉሙም ጸጋ እግዚአብሔር2የእግዚአብሔር ስጦታ/ ማለት ነው:: ይኸ ሰው በሌላ በኩል ሌዊ የሚባል ስም እንደነበረው እናገኛለን /ሉቃስ 5:27–29፣ ማር 2:14 / የቀድሞ ስሙ ሌዊ ቢሆን አለቀረም ትርጉሙ ገራይ ማለት ነው፣ ማቴዎስ የሚለው ግን ክርስቶስ ጥሪ በኋላ የወጣለት ነው የሚል ግምት አለ፣ በ3ቱ ወንጌሎች ሁሉ ይህን ስም እናገኛለን /ማቴ. 10:3፣ ማር 3:18፣ ሉቃ 6:15፣ የሐ.ሥራ 1:13/:: ሥራው ደግሞ ቀራጭ ሆኖ የሮማውያንም ቀጥር ሠራተኛ እንደነበር እናገኛለን /ሉቃ 5:27 / የማቴዎስ እናት በእኛ ትውፊት ቢ፯ ከሬትያስ እንደተባለ ይገልፃሉ፣ በሌሎች ግን ያንም አይጣስ አቢቶንም በና ቢ፯ ዲቀ ይላሉ፣ ነገር ግን የአልፋዮስ ልጅ ይለዋል፣ የአልፋዮስ ልጅ የሚባለ ከሐዋርያት ውስጥ ሌላ ሰው አለ እርሱም ትንሹ ያዕቆብ የሚባለው ነው/ማቴ. 10:3፣ ማር. 3:18፣ 15:40፣ ሉቃ 6:15 / ከአልፋዮስ ቢለው ደግሞ ቀለዮጳ የሚል እናገኛለን፣ ግን በአረማይክ አልፋዮስ የሚለውን ወደ ግሪክ ሲተረጉም ቀለዮጳ ሲሉት ነው የሚሉ የሊቃውንት አስተያየት አለ:: በዮሐንስ ወንጌል 19:25 ስለማርያም እኅተ ቀለዮጳ ሲናገር እናገኛለን፣ በማርቆስ ደግሞ 15:40 የትንሹ የያዕቆብና የዮሴ እናት ማርያም ትባላለች፣ ሊቃውንት ግን ይህን ተመስርተው ለችግሩ መፍትሔ ሲሰጡ ቀለዮጳ የተባለው ያው አልፋዮስ ነው፣ ስለዚህ የታናሹ የያዕቆብ አባት ብቻ አይደለም የማቴዎስም እንጂ ይላሉ፣ ማለት ለ2ቱም አንድ አባት እንዳላቸው አድርገው:: ሌሎች ግን ይኸ ስም ለተለያዩ ሰዎች እንደሚሰጥ ይናገራሉ፣ ስለዚህም በሐዋርያት የስም ዝርዝር ላይ የያዕቆብና የማቴዎስ አባት አንድ መሆኑን የሚናገር የለም::

ቅዱስ ማቴዎስ ለሮማውያን አገልጋይ ሆኖ ሲሠራ ድንገት ክርስቶስ አገኘውና ጠራው፣ በዚያን ጊዜም ሰዶነት ለዓለ ለይርም ከንቢን ብይሌ ወዲያው ክርስቶስን ተከትሎታል::

ቅዱስ ማቴዎስ ከዚህ ጥሪ በኋላ ታላቅ ግብዣ አድርጎ ጌታን ከነደቀመዛሙርቱ ጋብዞ ወዳጆቹንም ሁሉ እንዲገኙ አድርጎ ምስ አስለቶ ሀብቱን ሰጥቶ ተከትሎታል ይሆን እንጂ ይህው ወንጌሉ ጌታ በአረገ ጊዜ ከ120 ቤተሰብ ጋር እስከ ተገኘው ድረስ ከጌታ ጋር እንደዋለ እንደማረ እንገናገርታለን እንጂ በአንድ በተለየ ሥራ ላይ ቅንዓን አናገኘውም::

www.ethiopianorthodox.org

ከዚህ የባሰ ግን ከጌታ እርገት በኋላ የት እንደደረሰ ሞቱ እንደምን
ሆኗት እንደሞተ ገሐድ የሆነ ማስረጃ አልተገኘም፤ ግን ወንጌልን በሰረማይስ
እንዳስተማረ በኋላ ደግሞ ፊቡ ወደ ገሪሲኛ እንደተረጎመ ፲፫ያስ የተባለው የ
ቤተ ክርስቲያን አባት ጽፎ እናገኘዋለን፡፡

በእኛ ትርጓሜ ግን ፍሬንስ ግብፅ ዘርዒያስ እንደተረጎመው /መቅደመ ይናገራል
ወንጌል/ ሌሎች ደግሞ በሰርያ እንደሰበከ ከዚያም ወደፈርስ ምድሬን ሄዶ
እንደሰበከ ይናገራሉ፤ በሌላ በኩል ደግሞ ወደ መቄዶንያ ሄዶ እንደሰ
በከ ይናገራሉ/ /፡፡ ሲዘ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ
ዎች ግን ወደ ኢትዮጵያ ሄዶ ወንጌልን እንደሰበከ ከዚያም ተመልሶ በፍል
ስጥኤም ወደር በሰማዕትነት እንደሞተ ይናገራሉ/ /፡፡

ገድለ ሐዋርያት ግን የካህናት ከተማ ወደምትባል አገር ሄዶ እንደ
ሰበከ በዚያም ሲዘ ችግር እንደደረሰበት በመጨረሻው ጊዜ የሞተውን የንጉ
ሡን ልጅ በተአምራት አስነስቶ የንጉሡም ሚስት ሆና ሲዘ ዮሴ ሠርቶ ቤተ
ክርስቲያንም አቋቁሞ አርሚስ የተባለው [illegible] ጳጳስ
አድርጎ ሹሞ ከዚያ ወጥቶ እንደሄደ ይጽፋል/ገድለ ሐዋርያት/ ይሁን እንጂ
የካህናት ከተማ የምትባለው የትኛዋ እንደሆነች የሚያስረዳው ነገር ከቶ
የለም፤ ሌላው ቀርቶ ሀገሩ አጥሚው እንኳን የትኛው እንደሆነ የሚያስረ
ዳው ነገር የለም፤ እንዲሁም በመጨረሻ ከዚያ ወጥቶ ሄዶ ይሰራ እንጂ የት
እንደደረሰ አይናገርም፡፡ በእኛ ትርጓሜ ግን " መከነ በዐ በሀገረ ሲ
ስበሉ ጉጉሩ በዐሲን አመ ፲0ወ2ቱ ለጥርቀት ወተቀብረ በትርጣገና ዘቂሣርያ"
ይላል፤ ይህም ትርጓሜና /ካርቴጅ/ በተባለችው የቶኒስ ዋነታዊ ከተማ በድ
ንጋይ ተወግሮ በሰማዕትነት እንደሞተ ይነገራል፡፡ ይህ ሁሉ ቢሆን የተገና
ኙ የተመሰበሰ አስረጂ የለም ግን ወንጌሉን ስፍ እንደተማረ ሲዘ ፖስቱ
ሮች እናገኛለን/ /፡፡ ማቴዎስ በገበ ሲኦቢ ይመስላል፤ ማለደ
ዳዊት ወሬል አርሮሃ ከያለ ድርሬዊ ልደትን ይጽፍልናል፡፡

2. <u>የመጽሐፉ እውነተኛነት፤</u> ይህ የመጀመሪያው ወንጌል በቅዱስ ማቴዎስ
እንደተጻፈ በቤተ ክርስቲያን አባቶች ሲነገር ሲተረክ ቆይቷል፤ ስለዚህ
እውነተኛ የቅዱስ ማቴዎስ ወንጌል ነው፡፡ ፓፒያስ የተባለው መጽሐፍ
የመጀመሪያውን ወንጌል ቅዱስ ማቴዎስ እንደጻፈው ገልጠ ያስረዳናል /5—6 /
እንዲሁም 24ኛው ምዕራፍ ይህንኑ ያረጋግጣል የበርናባስ መልእክት የሚባለው
መጽሐፍ የመጀመሪያውን ወንጌል ቅዱስ ማቴዎስ ጻፈው ቢል ይመሰክራል፡፡

www.ethiopianorthodox.org

አናግጢያስ ፣ ቅጥ ለአንበሳ ለአስጢርና በያች በጻፈው መልእክቱ በም. 1፡ በቅ.ማቴዎስ በስሙ የቀረበውን ወንጌል ለወገኖቹ ለዕብራውያን እንደጻፈላቸው ገልጦ መስክሯል /መናፍቃንን በመቃወም በጻፈው መልእክት ምዕ 3፡1/፡፡ ፓፒያስ የተባለው የሄራፖሊስ ኤጲስ ቆጶስ የቅ.ዮሐንስ ወንጌላዊ ደቀ መዝሙር እንደነበር የሚነገርለት እስከ 140 ዓ.ም. ቆይቶ ያረፈ ስለቅዱስ ማቴዎስ ወንጌል እውነተኛነት ሲመሰክር እንዲህ ይላል ማቴዎስ ወንጌሉን ለወገኖቹ በዕብራይስጥ ጻፈ ብሏል፤ /በአውሳ. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 3፡39/፡፡ በዚህ መሠረት ሌሎችም የቤተ ክርስቲያን አባቶች ሐዋርያው ቅ.ማቴዎስ የመጀመሪያውን ወንጌል እንደጻፈ አስፋፍተው መስክረውለታል፡፡

<u>3. መቼ ተጻፈ፤</u> የቅዱስ ማቴዎስ ወንጌል መቼ እንደተጻፈ ለማወቅ በጣም አስቸጋሪ ነው፡፡ቀደም ያለው አስተያየት የማቴዎስ ወንጌል ከሁሉ በኋላ በጣም ዘግይቶ እንደተጻፈ የሚገኙትን ኃይለ ቃሎች በመመርከዝ ነው ማለት "በዚህ ምክንያት ያ መሬት እስከዛሬ ድረስ የደም መሬት እየተባለ ይጠራል" ይላል /ማቴ. 27፡8/፡፡ እንደገናም "ይህም ወታደሮች ገንዘቡን ተቀብለው እንደተነገራቸው አደረጉ ይህም ነገር እስከዛሬ ድረስ በአይሁዳውያን ዘንድ ይነገራል" ይላል /ማቴ. 28፡ /፡፡ እንደዚህ ያለው አገላለጥ ማለት እስከዛሬ የሚለው ቃል በጣም የራቀ ዘመንን ከዚ የተረሳ ነገርን ያስያል ይህ ቢታወስ መኖሩን ያስረዳል፡፡ ይህንና በመሳሰሉ ገጠሞች ወንጌሉ የተጻፈበትን ዘመን ወደ 2ኛው ምዕት ዘመን ይወስዱታል፡፡

ቅዱስ ማቴዎስ ስለቤተ ክርስቲያን ሰፋ ያለ አገላለጥ ያደርጋል፤ ለምሳሌ በሌሎች ወንጌላት አንድ ጊዜ እንኳን በይነሣ ማቴ. 3 ጊዜ ያነሣል /ምዕ 16፡18 በ18፡17/፡፡ በዚህም ቁጥር 2 ጊዜ ያነሣል ይህም ማለት የቤተ ክርስቲያን ድርጅት፤ የቤተ ክርስቲያንም ሥርዓት ከታወቀ በኋላ ወንጌሉ የተጻፈ መሆኑን ያረጋግጣል፤ ከነቃሉም እንኳን የማይታወቅና ማንም ያልተጠቀመበት ነበር፤ ቤተ ክርስቲያን በድርጅቱ በሥርዓቱ ስመ ታወቅ የቻለችው ከ2ኛውና ከ3ኛው መቶ ዓመት በኋላ ነውና፡፡

መካከለኛ አስተያየት ያላቸው ግን በጣም ሳይርቁ በጣም ሳይቀርቡ በዚያው በ1ኛው ምዕት ዓመት መጨረሻ ገደማ እንደተጻፈ ያደርጉታል፡፡

www.ethiopianorthodox.org

በእኛ ቤተ ክርስቲያናት ትውፊት ደግሞ ጌታ በዐረገ በራት ዓመት እንደሆነ እንዲህ ሲል ይናገራል" መፅሐፍ ዝንቱ መስጠፍ በፍለስጥኤም ወረ ደ ጳ በ...ንዶ ዐቢራይስጢ አመ ተሰብ አርዕእት አምዕረ ይሁዳ በተያሚነ ዓመት መንግሥቱ ለአቅለንዲዎስ ቄሣር ወይእቲ በሬአት ዓመት እምዓመት ዕርገት ቅዱስት" /መቅድመ ወንጌል/፡፡

እንደሊቀኛ ግምት ሆኖ የሚነገረው አሻሚ ያልሆነው አስተያየት ዘመኑን ለይቶ ከክርስቶስ በኋላ በ70 ዓ.ም. እንደሆነ ነው፡፡ ይሆን ግ ምት ለመስጠት የሚያስችለኝ ለመቅደስ ጥፋት የሚያሳየው ምልክያት አለ ይሆኑም ምቅደስ ለዕብራውያን የሚሽፍለቸው ከሆነ በዚሁን ጊዜ በኢየሩሳሌም ... ... የለም ሰፋሪያትም በኢየሩሳሌም መኖራቸው ያጠራጥራል፣ እንግዲ ያውስ ከዚህ ዘመን ትንሽ ቀደም አድርጎ ሰፍቶታል ለማለት ይቻላል፡፡

የቤተ ክርስቲያን አባቶች ግን ስለ ማቴዎስ ወንጌል የጻፈበት ዘመ ን የሰጡት ግምት በጣም የተለያየ ነው፣ ሔሬኔዎስ ሲናገር የማቴዎስ ወንጌ ል የተጻፈው ጴጥሮስና ጳውሎስ በሮም በሰበኩ ጊዜ ነው ይላል /ዐ0.3፡1/ ይህም ማለት በ68 ዓ.ም. ገደማ መሆኑ ነው አውሳብዮስ ደግሞ የማቴዎስ ወንጌል የተጻፈው አርሱ ለፍልስጥኤም በወጣ ጊዜ ነው ይላል አውሳ የቤተ ክ.ር.ስ. ታሪክ 3፡24 /፡፡ ሌሎችም አባቶች ይሆን በመሰለ አገ ላለጽ የተለያየ ዘመን ይሰጣሉ የተለያየም ቁጥርን ያቀርባሉ በእኛ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት ግን ማቴዎስ ወንጌሉን የጻፈ ጌታ ባረገ 8ኛው ተፈጸሞ 9ነኛው ዓመት ሲጀምር፣ ቀላውዴዎስ ቄሣር በነገሠ በመጀመሪያው ዓመት እንደ ሆነ ይነገራል /መቅድመ ወንጌል/፡፡

4. <u>የመጻፉ ዓላማ፣</u> ቅዱስ ማቴዎስ ወንጌሉን የጻፈ ለዕብራውያን ነው ይህንም ሊቃውንት የቤተ ክርስቲያን አባቶች ይስማማሉ፡፡ አውሳብዮስ ሲናገር ቅዱስ ማቴዎስ ወንጌሉን ከአይሁድ ለአመኑ ክርስቲያኖች እንደጻፈ ገለጠ ጸጸሉ /አውሳ. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 6፡25 /፡፡ ለዕብራውያን የተጻፈ ወንጌል መሆኑን በውስጡ የሚገኙ ኃይለ ቃሎች ያስረዳሉ፣ ዓላማውም የቅዱስ ማቴዎስ ወንጌል ሊሉዩ ኪዳንን አሽሮ እንደተቀበለ ሊሉዩ ኪዳን የወንጌሉ መነሻ እንደሆነ ለማስረዳት ነው፡፡ ነገር ግን ይህ ወንጌል ለአሕዛብም ለዓለም የተሰጠው ተስፋ /መሢሕ መምጣት የሚባለው/ ክርስቶስ ነው ሊል አይ ደለም ለማለት እና ከአይሁድ ዘንድ ክርስቲያን የሆኑትን ምዕመናን የአባቶችን

www.ethiopianorthodox.org

እምነት አቃለሉ፣ ከሥርዓት ትምራቁ የሚል ክስ በአይሁድ ዘንድ ይነበር ለዚህ መልስ ለመስጠት ክርስቲያኖችንም ለመደገፍ ሲባል ነው::

በሰኛ ቤተ ክርስቲያን ትውፊትም ይህን የሚያጸና ተጽፎ እናገኛለን እርሱንም እንዲህ ሲል ያመጣናል፣ ... ወሰበ ተጋብኡ ኅቡረ ኀቢዓ ብዙኃ እምአይሁድ ዘለውእቶሙ ወአለዊ አፉ ወተጠምቁ ወነሠሡ አምነሁ ከመ ይ፡ ተጻንዐ አልባቢሆሙ በቱ በቃሉ ወበመጽሐፍ ዘዜነዎሙ በልሳነ ዕብራይስጥ ወተሰጥዎ ለእለ ቶሙ... /መቅድመ ወንጌል ፍጻሜው/:: እንግዲህ የማቴዎስ ወንጌል ለ አይሁድ የተጻፈና ዋና ሥሉዳን ሕግ አክብሮ የሚናገር በመሆኑ በአይሁድ ዘንድ ተቀባይነት ነበረው፣ ስለዚህም አበቶች ከሐዲስ ኪዳን ሁሉ አስቀድመው እን ዲጠረዝ አደረጉት ምክንያቱም በብሉይና በሐዲስ ኪዳን መካከል መገናኛ መሸጋገሪያ ድልድይም እንዲሆን በማለት ነው::

መናፍቃን ግን የእግዚአብሔርና የክርስቶስ ወንጌል በማለት በቅ.መ ጽሐፍ ላይ ብዙ መለያየት ፈጥረው ነበር፣ ይኸም በሉቃ ከዮሐንስ ... ለሌ በመስጠት ወንጌልን ግን ለእግዚአብሔር ብቻ በመስጠት ነው የማቴዎስ ወንጌል ግን እንደ ሐዲስነቱ እንደብሉይ ትርጉምም ሆኖ ለማገ ናኘትና የዚህን ክርክር ለማጥፋት የተጻፈ እንደሆነ ይገመታል::

ሌላው ዓላማ ደግሞ የእግዚአብሔርን መንግሥት ለሕዝብ ለማብሠር ነው፣ ስለዚህም " ንስሑ እስመ ቀርበት መንግሥተ ሰማያት" እያለ ይናገራልና /ማቴ 3:3፣ 4:17/::

ስለ እግዚአብሔር መንግሥት በብዛት የሚናገር ወንጌል ነው፣ ስለዚህም ይህ ወንጌል "ወንጌለ መንግሥት" ይባላል::

<u>5. የቅ.ማቴዎስ ወንጌል የተለየ ጠባይ፣</u> ቅዱስ ማቴዎስ የጻፈው ወንጌል ብዙዎች መልእክቶች አሉት ይህም በመሉ ወንጌላት የመጀመሪያዎቹ በሦስቱ በብዙ ነገር አንድ ስመስሉና ሲገናኙ ከያንዳንዳቸው የተለየ የጸሐፊነት የአገላለጥ ጠባይ አላቸው ቅ.ማቴዎስ ስለ መንግሥተ ሰማያት አስፋፍቶ ይና ገራል፣ ስለዚህም እርሱ የጻፈው ወንጌል የመንግሥት ወንጌል ይባላል:: ስለ መንግሥተ ሰማያት 33 ጊዜ ያነሣል ስለ መንግሥተ እግዚአብሔር ግን 4 ጊዜ ብቻ ጠቅሶ ተናግሯል:: ነገር ግን ስለ መንግሥተ እግዚአብሔር ማርቆስና ሉቃስ የበለጠ አገላለጥ አላቸው፣ ይህ እንግዲህ የያንዳንዱ ያጻጻፍ ስልት ወይም ጠባይ ነው የወንጌሉም የተለየ ምልክት ያለው የሚያደርገው ነው::

www.ethiopianorthodox.org

ማቴዎስ ኢየሱስ ክርስቶስ የሚለውን ስም ዘጠኝ ጊዜ ስለ ያነሣል ይህም ከወንጌሉ ውስጥ በብዛት የተጠቀሰበት መጽሐፍ መሆኑ ነው፤ ኢየሱስ የተባለው ክርስቶስ መሆኑን ለመግለጥ ለማስረዳትም ብዙ ሙከራ ማድረጉን ያመለክታል።

እንዲሁም ሥራ ቤተ ክርስቲያን ስራ አገላለጥ ስጥቶ ጽፏል፤ እንዲያውም ሌሎች አንድ ጊዜ የሳጠሩትን እርሱ ሁለት ጊዜ በመግለጥ ጽፏል። ስለ ቤተ ክርስቲያን በሰፊው መረዳት መግለጥም የተደረገው በ2ኛው ምዕት ዓመትና ከዚያ በኋላ ቢሆን ቅዱስ ማቴዎስ በመንፈስ እግዚአብሔር ተመርቶ ሲሆን ዛሬ በምንጠቀምበት መንፈስ ግን ቤተ ክርስቲያን የሚለውን ቃሉን ማንሳት ብቻ ሳይሆን ዓላማውን ሥራዋንም በመግለጥ ጽፏል /ማቴ 16:18፤ 18:17/።

ቅዱስ ማቴዎስ በሌሎች ወንጌሎች የታለፉ ብዙዎች የጌታን ነገሮች ጨምሮ ቀርቧል፤ ለምሳሌ የተፈፀሙ ትንቢቶች /[illegible] ያዊ መንግሥት ምሳሌ የተደረጉ ነገሮች፤ ዘለፋ ጸሐፍት ፈሪሳውያን፤ ምሥጢረ ምስጢቱን በመግለጥ በሰባ ዘይት ላይ ያደረገው ሰፊ ነገር ጨምሮ አቅርቧቸዋል። በጠቅላላው ቅ.ማቴዎስ 15 ምሳሌዎችን 20 ተአምራዊ ሥራዎችን ገልጧልናል፤ ከነዚህም ውስጥ 10 ምሳሌዎችና 3 ተአምራት በሌሎች ወንጌላት የሌሉ ናቸው። የሰብአ ሰገል ዝንቶችና መገበር ሁሉም አለፈውት የሄዱትን ቅዱስ ማቴዎስ ብቻ መዝግቦልን ይገኛል፤ ይህም ከሰዐቱ ጀምሮ የተደረገውን ተአምራዊ ነገር ጨምሮ እንደመዘገበልን የሚያስረዳ ነው። ለአሕዛብ የተሰጠውን እምላክ ተስፋ በትንቢተ ነቢያት የተነገረውን.... ይህን እስተውሉ ብዙዎች ከምሥራቅና ከምዕራብ ይመጣሉ ከአብርሃም ከይስሐቅ ከያዕቆብ ጋር በመንግሥተ ሰማይ ይቀመጣሉ..." /ማቴ. 8:11-12/። ቢሉ ወንጌል ለአሕዛብ እንደምትሰበክ አሕዛብ የተስፋው ባለቤት እንደሚሆኑ የመዘገበልን ማቴዎስ ነው።

www.ethiopianorthodox.org

ክፍል 4 የማርቆስ ወንጌል፣

1. ጸሐፊው፣ የ2ኛው ወንጌል ጸሐፊ ቅዱስ ማርቆስ እንደሆነ የታወቀ ነው፣ የቀድሞ ስሙ ዮሐንስ ይባል ነበር፣ እናቱም ማርያም ትባላለች፣ ይኸችውም የበርናባስ እህት እንደሆነች ይነገርላታል። አገራቸውም ቆጵሮስ ነው። ይህች ሴት ቀድሞ በሰው ከነማኑት ክርስቶስን ይከተሉት ከነበሩ 36 ቅዱሳት ውስጥ እንደሆነች ይገመታል። ሐዋርያት ብዙ ጊዜ ይሰበሰቡ ጸሎትም ያደርጉ የነበረ በርሷ ቤት ነበር፣ ስለዚህም የመጀመሪያዋ ቤተ ክርስቲያን በርሷ ቤት ተጀመረ ለማለት ይቻላል።

ጌታችን እንደገና እንደሚለው ክርስቶስ የመጨረሻውን የፋሲካ ዕራት ያደረገ በርሷ ቤት ነው። ይህም የሚያመለክተው ልጇ በእድሜ ልጅ ይሁን እንጂ በክርስቶስ ጊዜ አብሮ እንደነበር ነው። እንዲያውም በዕለተ ዓርብ [illegible] የተገኘ ልብሱን ጥሎ እንደሸሸ የተነገረለት ወጣት እርሱ ነው /ማር 14:51–52/። ይህን ዕረፍት ነገር ገልጦ የሚናገር ቅዱስ ማርቆስ ብቻ ነው፣ በ3ኛው ሰው ይናገረው እንጂ በራሱ መሆኑን የገባኝ ሊያውቁት የሆኑ ሁሉ ይስማማሉ።

በቅዱስ ጳውሎስ የመጀመሪያ የሐዋርያ ጉዞው ጊዜ ቅዱስ ማርቆስ አጎቱን በርናባስንና ጳውሎስን ተከትሎ ሄዶ ነበር፣ እስከ ጴርጌ ድረስ ከተጓዘ በኋላ መከራውን ተሰቅቆ ለመመለስ ፈለገ፣ ምክንያቱም ገና ወጣት ነበርና መከራውን ሊቋቋመው አልቻለም ነበርና፣ በርናባስም ማርቆስን ሊተወው አልፈለገምና አብሮት ተመለሰ /የሐ.ሥራ 13:13፣ 15:36–39/። የማርቆስ ከጳውሎስ ጋር መለየት መቀያየምን አስከትሎ ነበር፣ ይሁን እንጂ ቅሉ ጊዜአዊ ነበር፣ ምክንያቱም ፊልሞና ከን[illegible] የሚያደርጋና ቅዱስ ማርቆስ ከጳውሎስ ጋር ተስማምቶ እንደነበር የሚያመለክተን "የበርናባስ የአጎት ልጅ ማርቆስ በላም ይሏችኋል።" /ቆላስ.4:10/ ብሎ እናገኛለንና። በሌላ ጊዜ ደግሞ ጳውሎስ በመጨረሻ ጊዜው ማርቆስን መርዳቱ እንዲመጣለት ሲጠይቅ እናገኘዋለንና /2ኛ ጢሞ 4:11/ ከዚህ በኋላ የቅዱስ ማርቆስ ስም በሐዲስ ኪዳን ውስጥ አይታይም እንዴት እንደሆነ የትም እንደ ደረሰ አይታወቅም።

www.ethiopianorthodox.org

የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ግን ቅዱስ ማርቆስ ወደ እስክንድርያ እንደ ሄደና ወንጌልን እንዳስተማረ ክርስቲያኖችን የእስክንድርያን ካቴኪቲካል ትምህርት ቤት እንደከፈተ ይነግረናል::

የእኛ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት ግን እንዲህ ይላል፡..... መበ ረቡዕ ቅዱስ ማርቆስ ለማርቆስ ለቀ ሊሊበት ዘለእስክንድርያ ተገዘ ወአይሁዳዊ ወበ ኃምስቱ አውራኅ ዘውእቱ ሊርቃ ወረበ መዘኒሳ ወአጥፊእሎ፤ ወሰንተርያ ወአፍሪቃያ ወኢትዮጵያ ወምገበ መከነ ቢቶቱ ለቅዱስ ማርቆስ ወሰተ እስክ ንድርያ በ60 ተ ዓመተ ምሕረት ለተሰጣጠዉሱ ቁጥር መጠበክ በፀንቶ መንገለ መከነ የሐዋር ሀበ ኃሠተ አውጉር ወእሙ ይገብእ እስክንድርያ::

ማለት ቅዱስ ማርቆስ በ1 ኛ መቶ ክ በዓለ ፋሲካ ቀን ሰዐለሁ ማርቆስያን ብዙ ሰረቡ ወሰተ ... ሰሊሰ በቀራት ማበሔ ሰዐለ አዕበን ሊሰዔ ዕስተ አበምነቱ ትሬ ሥጋሁ ማእረፈ እመ 30 ሁ ሰሚያዊ በ... ... ...

ማከነ ከሉ እያሟሊረቱ 70 ዓመት"/ቢሉ ይገኛሉ፤ ማርቆስ በገጸ አንበሳ ይመስላል፤ አንበሳ ኮሮጭ በምድረ በዳ ነው፤ ካዚያ ሆኖ ድምፁን በሰማ ጊዜ አንበሶች ይገሠጻሉ፤ አራዊት ይደነግጣሉ:: ማርቆስም በትምህርት ምድረ በዳ በሆነው በግብፅ ተገኝሁ ለወንጌል አገልግሎት ኢየሱስ ክርስቶስ ሲሉ በስተማረ ጊዜ የዕምነት ተገዢዎች አጋንንት መናፍቃን ወገዓ ተፋና:: እንዲሁም አንበሳ ኃሳሁ ጌታው ነው፤ ይበረታል፤ ማርቆስም በግብፅ እየሰበከ ሳሁን አፍፍቷል::

2. የመሰጠቁ አገልጋቶችን፤ የ2ኛው ወንጌል ደራሲ ማርቆስ እንደሆነ የታመነ ነው፤ ይሁንም የቅዱስ ጴጥሮስ ደቀ መዝሙር እንደሆነ ከጥንት ጀምሮ የቤተ ክርስቲያን አባቶች በ1 ድምፅ መሰክረዋል:: አንዱ ትልቅ ችግር ያለው የማርቆስና የጴጥሮስ ግንኙነት እንዴት እንደሆነና ወንጌሉም ከጴጥሮስ ጋር የተያያዘ መሆኑ ነው:: ፓፒያስ የተባለው አፈሮ ቃሰኑ 2ኛውን ወንጌል ዩሐንስ የተባለ ማርቆስ ካፈና ሲሆ መስክሯል/በአውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 3:39/:: ስለዚህ ሃሊቲዮስም የማርቆስ ወንጌል የቅዱስ ጴጥሮስ መታሰቢያ ሆኖ እንደተፃፈ ገለጠ ተናገሯል/................/::

www.ethiopianorthodox.org

ቢሬኔዎስና ጴጥሮስ ጳውሎስ ወንጌልን ለመስበክ ወደሮማ ወረዱ ከዚያ ከመ ጥጣታቸው በኋላ የጴጥሮስ ተማሪና ተርጓሚ የሆነ ማርቆስ ጴጥሮስ የሰበካ ውን ወንጌል ጽፎ ለን ቆየ ቢሉ መስክሮ ጽፏል:: /ለመናፍቃን ተቃውሞ 3:1/:: የእስክንድርያው ቀሌምንጦስ እንዲሁ ይመሰክራል /በአውሳ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 6:14/::

ጠርጡሊያኖስ በበኩሉ እንዲሁ ይላል በማርቆስ የተነገረው ወንጌል የጴጥሮስ እንደሆነ የታወቀ ነው /ለማርሴዮን በተሰጠው መቃወሚያ 4:5/:: ኢሮኒሞስ ደግሞ ማርቆስ የጻፈው ወንጌል በጴጥሮስ ሲነገር የቆየ መሆኑን ገልጦ ተናግሯል::

በቅዱስ ማርቆስና በቅዱስ ጴጥሮስ መካከል የነበረው ግንኙነት ምን ያህል እንደነበር በቂ ማስረጃ ያለው መሆኑ አስተገኘም እንጂ ወንጌሉን ማርቆስ ለመጻፉ ተቃዋሚ አልተነሣም፤ ቅዱስ ጴጥሮስ ልጄ ሲለው እናገኛለን /1ጴጥሮ 5:13/ [illegible] የሥጋና ያደረሰ ጴጥሮስ እንደሆነ ይናገራል /................../ መቅድመ ወንጌሉም "ወበበ ፊቱ ጴጥሮስ ለማርቆስ ሊቀ ጳጳሳት ከሰበከ ነበረ"....... ቢል እናገኘዋለን:: እንግዲህ ከየት ወገን የት ደረሰ አስረጅ እንደምናስረዳ ለማግኘት ያስቸግራል እንጂ ማርቆስ የቅዱስ ጴጥሮስ ረዳት እንደነበረ የታወቀ ነው::

<u>3. መቼ ተጻፈ፤</u> የቅዱስ ማርቆስ ወንጌል የሚበለው በርሱው ለመጻፉ የተመ ሰከረለትን ያህል የተጻፈበት ዘመንና ቦታ ግን ገሐጥ ሆኖ የታወቀ አይደለም የዚህ ወንጌል መጻፍ ቅዱስ ጴጥሮስ በጻፈበት ጊዜ እንደሆነ ሊቃውንት ይገምታሉ፤ ግን የቅዱስ ጴጥሮስ ወንጌል የተጻፈው መቼ እንደሆነ ስላልታ ወቀ ይከር እንደዚሁ ነው:: አንዳንዶቹ እንደሚሉት ማርቆስ ወንጌሉን የጻፈው ቅዱስ ጴጥሮስ እየነገረው ነው፤ ይህም በሮም መሆኑ ነው፤ አንዳ ንዶቹ ግን ቅዱስ ጴጥሮስ ከሞተ በኋላ እንደተጻፈ /እንደጻፈው/ ይናገራሉ::

ቅዱስ ጳውሎስ የሮማን መልእክት በ65 ዓ.ም. በጻፈ ጊዜ ማንም ሐዋርያ ሮምን አልጎበኘም፤ እንዲሁም በሮም የሰበከ አልነበረም፤ እንግዲያ ውስ ቅዱስ ጴጥሮስ ከኔሮን ስደት በፊት ማለት በ61 ዓ.ም. በፊት ወደሮም አልገባም ነበር ማለት ነው:: የሆነው ሆኖ የማርቆስ ወንጌል የተጻፈበት ዘመን በ70 ዓ.ም. እንደሆነ ይገመታል::

www.ethiopianorthodox.org

በእኛ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት ግን ማርቆስ ወንጌሉን የጻፈ ጌታ ባረገ 11ኛው ተፈጸሞ 12ኛው ሲጀመር ነው፤ ቀለውዴዎስ ቄሣር በነገሠ በ4ኛው ዓመት /መቅድመ ወንጌል/።

4. የመጽሐፉ ዓላማ፤ ቅዱስ ማቴዎስ በስሙ የሚጠራውን ወንጌል ለወገኖቹ ለዕብራውያን እንደጻፈው የታመነ ነው፤ እንዲሁም ማርቆስ በስሙ የሚጠራውን ወንጌል ለሮማውያን እንደጻፈው የታመነ ነው።

ይህ ወንጌል ከሌሎችም ወንጌሎች ይልቅ የላቲን ቃል በብዛት ይገኝበታል፤ ይህም የሚያመለክተው ለሮማውያን ወይም በሮማይስጥ መጻፉን በነገሩ አስተባብሮ እንደጻፈው ነው። ይህን በመመልከት ወንጌሉ በሮማይስጥ እንደተጻፈ ገልጠው የሚናገሩ አሉ፤ የእኛም ትውፊት ይህንኑ በመደገፍ ስን ዲሁ ይላል "ወጽሐፈ በሮም አመ 70 ወ2ቱ አርድእት"።

ተጽሕፈ ወንጌሉ በልሳነ ሮሜ ዘአፍርንጊ በሀገረ ሮሜ በ4ቱ ዓመት [illegible] ቄሣር....... ይላል [illegible]

የላቲን ቃል ይገኝበታል እንጂ የተጻፈ ግን በጽርእ ቋንቋ ነው። በአጻጻፉ አቅዱ ግን ላቲኑን የተከተለ እንደሆነ ሊቃውንት ይናገራሉ።

ይህ ወንጌል ክርስትና ቀድሞ ብሎ ወደሮም እንደደረሰ የሚያመለክት ነገር ይገኝበታል፤ ይኸውም ክርስቶስ በተሰቀለ ጊዜ ስምዖን የተባለ ሰው መስቀሉን ይሸከም ዘንድ ከመንገድ መለሱት፤ ይህም የእስክንድሮስና የሩፎስ አባት ነው ይላል። ይህን ሩፎስ የተባለውን ሰው በሮም እንደነበረ ወደሮም በተላከችው በቅዱስ ጳውሎስ መልእክት በሮ. 16:13 እናገኘዋለን እንዲሁም ማቴዎስና ሉቃስ የስምዖንን ስም ብቻ ሲያነሱ ማርቆስ ሙሉውን ስም ስለሚያውቅ ልጆቹን ከነአባታቸው ነው፤ ይህም ማርቆስ ከሮማውያን ጋር ብዙ ግንኙነት እንደነበረው ከነዚህም ሮማውያን ቀደም ብለው ክርስቲያኖች እንደነበሩ፤ ማርቆስ በተለይ ያውቃቸው እንደነበር ያመለክታል።
ማርቆስ ሮማውያንን ለማስተማር የክርስቶስ ተከታይ ለመሆን የክርስቶስን የማዳን ሥራ ለሮማውያን ለመንገር ጻፈው፤ የክርስቶስን የማዳን ሥራ ለማስረዳት ስለፈለገ 19 ተአምራቶች ሲኖ ይገኛሉ። የሰጠውን ትምህርት ግን በጣም አነስ ብሎ እናገኛለን። ከነዚህም 5 ብቻ ናቸው፤ በዚህም አገላለጥ ቅዱስ ጴጥሮስ በቆርኔሌዎስ ቤት ተገኝቶ የክርስቶስን አዳኝነት አስፋፍቶ ገልጦ እንደነገረው ያለ ሆኖ እናገኛለን። /የሐ.ሥራ 10:38/

ቅዱስ ማርቆስ ከጴጥሮስ ጋር ሆኖ እየነገረው ጽፈው ከመሆኑ ያ ደረሰው ይህን የመሰለው ግንኙነት ስለሰሙ ነው።

5. የወንጌሉ የተለየ ጠባዩ፤ የቅዱስ ማርቆስ ወንጌል ከሌሎች በጣም በመጠቅለሏ ለዋነኞቹ ታሪኮች፤ ልጆች አዕምሮ ግን እንደሚመጥን ሲሆን ሙሉ ቤቱን የሚያገለግል ታሪክ ትምህርትን የሚያስብ በመሆኑ የቅዱስ ማርቆስን የሚሉቅ ችሎታ ታሪኮችን፤ ቅዱስ ማርቆስ ብሉ ሲሬታበር ከሌሎች የበለጠ የክርስቶስን ጠባይ የሚሰጡን ሰዎች፤ የሽፈን ገናንነት በሩ አይርጉ ስቋሉ።

እንዲያውም በስላሴ ሶስት ሲናገር ወንጌ አጥብ አሽዶ እንደዚ ያ ሊያደርገው የሚችል እንደሌለ ገልጧል። እንዲሁም ከውሳጤ ርእሶቱ በኋላ ክርስቶስ ከተሰቀለ ሲሞር ሊቀ የታመነበት አንድ ሰው ኢየሱስን ተገናኝቶ በስለ... ...ሰላስ ... የነበረውን ለሚረሳ።

[illegible]

ፍጹም ሰውነት ገልጧል። ... ሰው የሆነው አምላክ፤ አምላክም የሆነው ሰው መሆኑን ለማስረዳት ነው። ... ከዚህ በሚከተለው ዐረፍተ ነገር ይገልጧል፤ "... የእግዚአብሔር ልጅ የኢየሱስ ክርስቶስ ወንጌል መጀመሪያ ነው" ይላል፤ እንዲሁም ... "አንተ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆንክ አውቃለሁ" ብሎ የመሰከረውን ...። ክርስቶስ ፍጹም ሰው መሆኑን ሥጋና አጥንት ያለው መሆኑን ከዚህም የተነሣ እንደሚራብ እንደሚጠማ ...።

ምዕራፍ 5 የቅዱስ ሉቃስ ወንጌል፡

1. ጸሐፊው፣ የ3ኛው ወንጌል ጸሐፊ ሉቃስ ይባላል፣ ይህ ቃል በአሁኑ ጊዜ እንደሚገመተው ከሉቃስ ስም ሉካኖስ ከተባለው በመሐኛር የወጣ ስም ነው፡፡ ይህም ከምንታረደው ላቲን የእጅ ጽሑፎች ከቡለጋታ የተተረጐሙ ሁሉ 3ኛውን ወንጌል የጻፈ ሉቃስ እንደሆነ ሉካኖስ እያሉ በጻፉት ለንረ ዓ እንችላለን፡፡

ይህ ሰው አገሩ አንጾኪያ ሶርያ አረማዊ እንደነበር ይነገራል፡፡ አቴና ፪ የሆነ ጥንታዊ የእጅ ጽሑፍ በኋላ በገ ስንዔን የተባለ ሰው ያስ ታወቀው /ያስተመው/ መዝገብ በመጀመሪያ ቅጥር ላይ እንዲህ የሚለ ጽሑፍ ይገኝበታል" ዩሴ ሉቃስ አንጾኪያዊ ነው ነገዱም ሶርያዊ መያው ሐኪም የቅዱሳን የሐዋርያት ደቀ መዝሙር ከሆነ በኋላ የጳውሎስ ተከታይ ሆነ፡፡ [illegible] ሰለ ጌታ ኢየሱስ ያለ ዕከል ይሠራ ሰው ነበር፣ ሚስት ያላነበረው ልጅም ያልወለደ ሰው ነበር፡፡ ከሰማንያ አራት ዓመት ዕድሜ የሞተ የቢአቲያስ የሚ ከተማ በመንፈስ በቴቤስ ተነበረ፡፡ መንፈስ ቅዱስን የሞላ ነበር፣ በመ ንፈስ ቅዱስም ተመሪቶ ወደ አካይያ የሄደ፣ እርሱ ወንጌልን ጻፈ" ቢል ይገልፃልና /ቢሳቲ ገጽ 14 ተመልከት/፡፡

ይህን የሚያረጋግጥ ሌላ ጽሑፍ ይኸኑ የሙሰለ በክፍት ገጽ አበ ዩት በሚባለው የተገኘው ጥንታዊ የእጅ ጽሑፍ እንዲህ ይላል"....... ሐኪም ሉቃስ የሐዋርያት ተማሪ ነው፣ በኋላ ግን ጳውሎስን ተከትሏል፣ በሰማንያ አራት ዓመት ዕድሜ በአካይያ ወንጌልን ጻፈ ቅጥሮ የሐ.ሥራን ጻፈ ይላ፡፡ /ቢሳቲ ገጽ 13/፡፡

ይህ ሰው እንደ አንዳንዱ ሊቃውንት አስተያየት ነፃ የወጣ አገለ ጋይ እንደነበር ይናገራል፣ ምክንያቱ 1ኛ በዚያ ዘመን በአስ የሚጨርስ ስም ሁሉ የአገልጋዮች ስም እንደነበር ያመለክታል፣ 2ኛ በዚያን ጊዜ የ ሐኪምና ሥራ ይሠራ የነበረ ከአገለጋይነት ነፃ የወጡ ሰዎች እንደነበሩ የታወቀ ነውና፡፡ ስለዚህ ቅዱስ ሉቃስን 2ቱም ነገሮች ይመለከቱታልና ምናልባት ነፃ ከወጡት አገልጋዮች መካከል እርሱ የተቀበለ ሰው ሆኖ ይሆናል፡፡

www.ethiopianorthodox.org

የሚሊ ጽሑፍ ሲሰተገኘ ይህ ወሬ ተናኘና ሉቃስ ሠዓሊ እንደነበር ይነገር ለታል:: በውጭ አገር የጌታና የእመቤታችንም ሥዕሎች ሉቃስ የሣላቸው ከ ዚህ ይገኛሉ እየተባለ የሚነገርላቸው በታያች አሉ፤ በእኛም ቤተ ክርስቲ ያን ስይቀር በቤዛንቲን ጊዜ ወደ ሀገራችን ከመጡት ሥዕሎች ውስጥ በአን ዳንዱ ገዳማትና አድባራት ውስጥ ሲሰሚገኙ ሉቃስ የሣላቸው ናቸው እየተባለ ይነገርላቸዋል:: ይኸን የሥዕል ታሪክን ቤተ ክርስቲያናችን ስትመሰክርለት እንዲህ ትላለች " ስለ ሰሥዕልኪ እንተ ሠዓለ በእዴሁ ሉቃስ ወበስ እም ወንጌላዊያን....." /መስከየ ሥዕል/::

የቅዱስ ሉቃስ ሕይወት ከቅዱስ ጳውሎስ ጋር የተያያዘ ነው፤ ጳለት ጳውሎስ በስብከትነት ከተሰበት ጊዜ ጀምሮ የሉቃስ ዜና በብዙ መንገድ አ ይነገርም የት እንደሰበከ እስከመቼ እንደ ኖረ፤ የት እንደሞተ፤ በምን መልክ እንደሞተ ... የሆነ ግልጽ የለም፤ ሊቃውንት አባቶች በተለያየ መልክ ይጽፉለታል፤ ዐቅሙም እንደ ሆነ ...

በሩቁ ራዩ አባቶች የተሰጠውን አስተያየት የሚከተለውን የመሰለ ነው፤ አንዳንዶች በአካይያ እንደሰበከ ወንጌሉንም በዚያው እንደጻፈ ይና ገሩለታል፤ ቢ.ዛ. ሊቃውንትም ዛንዱ የሚደገፈው ይህው አስተያየት ይመስላል::

ሌሎች ደግሞ በታናሺ እስያ እንደሰበከ፤ ሌሎችም በሮም፤ እንዲያ ውም በገዕዛችን በሮም እንደሞተ ሲያስረዳ " ወአስረፈ ካህናት በማዕተ በ ሮሚያ፤ እመ ዕሥራ ወስኑዩ ለጥር ትናንት" ሲል ይናገራል:: በፈረንሣይ ም አገር እንደሰበከ የሚናገሩለት ሊቃውንት ናቸው፤ በኢጣሊያ በግብፅ፤ በ ተለይም በእስክንድርያ እንደሰበከ ይነገራል እንዲያውም በእኛ ትርጓሜ ወ ንጌሉን በእስክንድርያ እንደጻፈ እንዲህ ሲል ይገልጻል፤ " ወጸሐፈ ወን ጌሉ በልሳነ ዮናኒ በሀገረ እስክንድርያ በ10 ወ1 ዓመት እመንገሥተ አ ቅሉንዲዎስ ቄሣር...."/........../ ሲል ይመሰክራል:: በድልማቲያ እንደሰበከ ሊቃውንት ይመሰክሩለታል፤ በመቄዶንያም እንዳስተማረና በሰማዕት ነት በዚያው እንደሞተ ሊ.ዛ አባቶች ይመሰክሩለታል፤ እንዲሁም በአፈሪካ ሌሎች ደግሞ በቢታንያ እንደሰበከ ይነገርለታል:: ይህ ሁሉ ከምሥራቅ ወደ ምዕራብም ፤ ከምዕራብም ወደ ምሥራቅ እየተመላለሰ እንደዞረ አድርጎ የሚ ጠቁሙ አስተያየት ወንጌላዊው የደረሰበት በታ ሰኩ ቢሰመታወቁ የሚያት እነጋገር ለኛ እውነተኛው ነገር እስካሁን አልታወቀም::

www.ethiopianorthodox.org

የሆነው ሆኖ በ4ኛው ምዕት ዓመት ገደማ የታሳቀ የቢዛንጢዮስ ንጉሥ ቆንስታንቲዩስ የተባለው /በ337—361/ የሉቃስን አፅም ካነበረበት አገር አስመጥቶ በቍስጥንጥንያ ከተማ በሚገኘው ቅዱሳን ሐዋርያት እየተባለ ይጠራ በነበረው ቤተ ክርስቲያን እንዳስቀበረው ይነገራል፡፡ ኢሲዶሮስ የተባለው ታሪክ ጸሐፊ ግን በሚለው የቅዱስ ሉቃስን አፅም ያገኙት በቤታንያ ነው ይላል፡፡ ይህ ቅዱስ ሰው በሰበው ሥጋ ሚስት በድንግልናው፤ ስለን ፈቢ ሚስት በሌሎቹ በከበርቱ ዓለም በያገለግል ይኑር እንጂ ስለሉ ሉ ግን ምንም ፍሬ የለለው በመሆኑ ይዞው ሰነዱን እንዲታወቅ አሳደረገ፤ የሚደቀበትም በታ ሰነዱን እንዲታወቅ ሰሊፈለገ ማንነቱን በጦር በለዘ ተቀበ ሰቼ በመስቀር ካሉሳሀ በታ ዐይቆ ያለባሪም ፍሬቶ ሥጋው ለእሬ ዮት ሆኖ ይሆናል፡፡ ሉቃስ በገል ሳሉም ይመስሳል፤ አርሱኮ መገዝአ ሳሆም ንግሥቱ ማዝሎክ ማንቶፌው በቀ ፈደለ ይሰፋለና፡፡

2. የቅዱስ ሉቃስ ወንጌል የተጻፈበት ዘመን /ጊዜያት/፤ ቅዱስ ሉቃስ ወንጌሉን የ[illegible] [illegible] ለሰው ሁሉ ቴዎፍሎስ በተባለ በአንድ ሊቀ ሊቃናት በሆነ ሰው ስም የጻፈው ነው /ሉቃ 1፡1—4/ የሐዋርያት ሥራንም በዚሁ መልክ በዚሁ ሰው ስያሜነት እንደጻፈው ራሱ ገልጦ እናገኘዋለን /የሐ.ሥራ 1፡1/፡፡ ይህ ቴዎፍሎስ የተባለው ሰው ግን ማን እንደሆነ እስከአሁን በተደረገው ጥናት የተደረሰበት አይደለም፡፡ የሚመስለው ግን ከእግዚአብሔር ጋር የሆነ በቅለም ሀገሩ ሮም የሆነ ጋይም ከሮማዊያን ጋር በጣ ነገሥታት የነበረ ባለሥልጣን ሰው እንደነበር ነው፡፡ ምናልባትም በእግዚአብሔር መንገድ በቅዱስ ሉቃስ ስብከት ያመነ ቢሆን አይቀርም፤ ከፍተኛ ባለሥልጣን መሆኑን ሉቃስ በአክብሮት የአክብሮት መዐረግ በመስጠቱ ይታወቃል፤ "ክቡር" ብሎ ይጠራዋልና፡፡

ይህ ሰው እርሱ ክርስቲያን እንደመሆኑ መጠን ሙሉ እውቀት እንዲኖረው ፈልጎ የመዝገብ ይመስላል፤ ስለዚህም ቅዱስ ሉቃስ የጌታን የሕይወት ታሪክ ከልደቱ እስከ ዕርገቱ በዝርዝር ተራኪ በመጠበቅ አዘጋጅቶ በ24 ምዕራፎች ጽፎታል፡፡ በአነጋገሩ እንደምንረዳው ስለ እውነተኛ ትምህርት ሊለግሰው ያሰበበትም ሰምቶ ነው፡፡ እርሱም እንዲህ ይላል "....... ይህን መጽሐፍ የተማርከውን ትምህርት እውነተኛነት በደንብ እንድትረዳው ነው"/ሉቃ 1፡4/ ሲል ይገልጻል፡፡

www.ethiopianorthodox.org

እንደ አንዳንድ ሊቃውንት አስተያየት ግን ቴዎፍሎስ የሚለው ስም ማንኛውንም የእግዚአብሔር ወዳጅ የክርስቶስን ተከታይ፣ የወንጌልን አንባቢ ሁሉ ነው እንጂ የተለየ አንድ ሰው የሚያመለክት አይደለም ሲሉ ይናገራሉ። ነገሩም የሚመስል እንደሆነ ይገመታል፣ ምክንያቱም ሉቃስ ለአንድ ሰው ብቻ ሳይሆን ሁሉ አይሁድም ነበርና፣ ነገር ግን ክቡር ሆይ የሚለው መዐርግ በግድ አንድ የታወቀ የተለየ ሰው መሆኑን ያመለክታል። በመንግሥት ከፍተኛ ቦታ ያሉትን ሁሉ በዚህ መዐርግ መጥራት የተለመደ ነውና /የሐዋ-ሥራ 24:3 / ደግሞም መጻሕፍቶቹ በቴዎፍሎስ አድራሻ ስሞች ይገኛሉ፣ ይህ ከሆነ ማንኛውንም የወንጌል አንባቢን የሚመለከት እንጂ ታሪኩን ሁሉ ለአንድ የተለ ሰው እንደጻፈለት ያስረዳናል። አንዳንድ ሊቃውንት ደግሞ አሁንም ለአንድ ቴዎፍሎስ ለተባለ ሰው [illegible] የተጻፈ መሆኑን ያስረዳሉ፣ አስረጅም [illegible] ሰው ተደም [illegible] በመንግሥት [illegible] ነበር [illegible] ግን [illegible] ተጽፈበት [illegible] ቴዎፍሎስ በማለት [illegible] ለመላው ትሉ ለወንጌል አንባቢዎች ሁሉ ቢሆን ያንኑ የክቡርነት ማዕረግ ሰጥቶ በሄደ ነበር።

<u>3. የሉቃስ ወንጌል ምንጭ፣</u> ቅዱስ ሉቃስ ወንጌሉን ሲጽፍ ከሆነ ጊዜ ጀምሮ ከጌታ ያልተለየ አይደሮ ሲመጣ ሲመጣ የዓይ ምስክር የሆኑ ምስክር ሆኖ ያዩትን የሰሙትን፣ የነገሩበትን በአግባቡ የተረዳውን ሁሉ ጻፈ። ቅዱስ ማርቆስ ወንጌሉን ሲጽፍ በዕድሜ ለጋ ሆነ እንጂ ከጌታ ጋር አብሮ የነበረ የዓይን [illegible] ነው። ከዚህም በቀር የዓይን ምስክር ከሆነው ከሐዋርያት ከጴጥሮስ ጋር ያልተለየ ስለሆነ የሰማውን እንደጻፈ የሚታወቅ በመሆነ የውሉ ስለሆነ ከነሱ ያዩትን የሰሙትን ጻፈ። ቅዱስ ሉቃስ ግን 1ኛ [illegible] አላየም፣ [illegible] ጋር አብሮ ያልተጓዘ አብሮ [illegible] የሚረዳ [illegible] ጌታን ያላየ ከጌታ ጋር ያልነበረ ቢሆን [illegible] እንደምን ከነገር አይደርስ በመጻፍ የሚገባ [illegible] የሆነው [illegible] ነው? [illegible] ነው? [illegible] ከበድ ነው፣ መልሱም ለዚሁ ተመልሷል፣ አማጋቢ መሆን ነበረበት፣ ግን እሱ ኢሁን በተደረገው ነገር የተደረበት የበረ፣ በገዶት ከሚበልጡ ሕተታ በኋላ። ይሁን እንጂ ቅዱስ ሉቃስ የታወቀና ከፍተኛ አዕምሮ ስለሆነ የጌታን [illegible] ታሪክ የሆነበት [illegible] ዕርገት ምሥ መረጃ [illegible] ታሪኩን ሲያበዛ የቢረ [illegible] ወንጌሉ ሆኖ [illegible]፣

www.ethiopianorthodox.org

ለዚህም ጽሑፍ መነሻ እንደሆነን የሚጠቀሱ ነገሮች ብዙዎች ቢሆኑ፣ ተራ በተራ እንደሚከተለው እናመለክታለን።

1. ማናልበት ቅዱስ ሉቃስ በአንጾኪያ ለመጀመሪያ ጊዜ ስለነበረ /አገሩ ስለሆነ/ ከጌታ ጋር የነበረ የራሱ የዓይን ምስክር የሆኑ ብዙ ጋደዚያ

ተሰደው ስለነበር ከነርሱ ሰምቶ ያጠና ይመስላል። በመጀመሪያው መቶ ዘመን ብዙ ብዙ ሐዋርያት ስላሉ፣ ክርስቲያኖች ሁሉ ወደ አንጾኪያ የሄዱ የነበረ፣ ይኸውም ለትምህርት፣ በብዙዎች ምክንያት ይሆኑ ነበርና ይህች ከተማ በምሥራቅ ዓለም የሮማ ግዛት ዋና ከተማ ስለነበረች በሰዓ ሰዓ ምክንያት ሁሉም ይጎበኟት ነበር።

2. ማናልበት ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ኢየሩሳሌም በሄደ ጊዜ ቅዱስ ሉቃስ አብሮ ሄዶ ነበርና በዚያ በነበረበት ጊዜ ከእንግዲህ የዓይን ምስክሮች ዘንድ ብዙ ነገር ተምሮ ይሆናል፣ በተለይም ከ72 አርድእት ውስጥ ምናሶን ከተባለው /የሐ.ሥራ 21:16/ ይህ በጣም ጥንታዊ የክርስቶስ ደቀ መዝሙር ነበርና።

3. ቅዱስ ጳውሎስ በቂሣርያ ታስሮ ሳለ ብዙ ክርስቲያኖች በቂሣርያ ስለ ነበሩ እርሱም በዚህ ስለቆየ ከእነርሱ አጥንቶ ይሆናል። እንዲሁም ቅዱስ ጳውሎስን ለመጠየቅ ይመጡ ከነበሩት ክርስቲያኖች ሁሉ ብዙ ውይይት ሲያደርጉ እንደተሳተፈ ይገመታል። በዚያ በቂሣርያ በነበረበት ጊዜ በወንጌላዊው ፊልጶስ ቤት ሲኖር ብዙውን ነገር ከእርሱ ያጠና ይመስላል /የሐ.ሥራ 21:8/።

4. በበለጠ የሉቃስ ወንጌል እንደሆነች የሚገለጠው ቅ.መርያምና ቅዱሳት አንስት ናቸው፣ ማለት ከሌሎች ወንጌሎች ይልቅ ስለ ቅ.መርያም አብራርቶ ጽፎአል። ይህም ሊበ ከጌታ እስከ ዕርገት ያለውን ከሌሎች ይልቅ የምታውቀው ስለሆነ የነገረችው ይመስላል።

5. ሌላ ሰዓ ሰዓ መረጃዎች የዓይን ምስክር ከሆኑ ሰዎችም ካሰባሰበ በያች ጋር በመነጋገር፣ እንዲሁም በግሪክኛ፣ በዕብራይስጥ፣ በአራማይክ የተጻፈ ስለጌታ የሕይወት ታሪክ፣ ስለ ተአምራቱ ምሳሌ፣ በቤተ ክርስቲያን የተማሩትን ትምህርት በመካተት ይህን የተከናወነ ወንጌል ሊጽፍ ችሏል።

www.ethiopianorthodox.org

በዕብራውያን ፊደል በአረማይክ የተጻፈ መረጃዎች እንዳገኘ የሚያ ስረዳ ሲሆን ዘካርያስና ኤልሳቤጥ የሕፃናት ታሪክ፣ ስለዘካርያስ ክህነትና ትንቢት ስለ አምላክ እናት የሕፃኗ ታሪክና በሥራት ስለነቢዩ ስምዖንና ስለ ነቢዪቱ ሐና፣ ታሪክና ሌሎች ይህንን የመሰሉ ሌዩ ሌዩ ነገሮችን መ ጥቀሱ ከዚያ ቢረዳ እንደሆነ ያስረዳል።

4. መቼ፣ የት ተጻፈ፣ ቅዱስ ሉቃስ ወንጌሉን የጻፈበት ጊዜ የጻፈበትም ቦታ በቤተ ክርስቲያን አበቶች ዘንድ በብዙ የተለያየ አስተያየት አለው፣ ሄሬኔዎስ የተባለው አባ የሊዮን በጻፈው/ለመናፍቃን ተቃውሞ/ ሉቃስ ወንጌሉን የጻፈ ከቅዱስ ጴጥሮስና ከጳውሎስ ዕረፍት በኋላ ነው ቢል ይና ገራል፣ በዚህ መሠረት ከሄድን ሌሎች ወንጌላውያን የጻፉ ከኢየሩሳሌም ጥፋት በፊት እንደመሆኑ ሉቃስም እንዲሁ ከኢየሩሳሌም ጥፋት በፊት ጽፏል ማለት ነው። ይህንም የሚያስረዳ አምላካችን ቃል በትንቢት የተናገረውን እንዳለ አድርጎ ስለ ያስረዳል /ሉቃ 19፡43-44፤ ም. 21፡17-24 ም.23፡28/። እንዲሁ ከኢየሩሳሌም ጥፋት በኋላ ተጽፎ ቢሆን ኖሮ በትንቢቱ ቃሉ እንደ ተናገረው አሁን ፈጸመ፣ ፈረሰች ሲል ይጽፍ ነበር፤

የአንዳንዱ ሊቃውንት አስተያየት ደግሞ ወንጌላውያን ሁሉ በአንድ ዘመን አከባቢ የጻፉ ስለሚመስል ቅዱስ ሉቃስ ደግሞ ከኢየሩሳሌም ጥፋት በኋላ እንደጻፈ ይገምታሉ።

ሌሎቹ የጻፈበት ዘመን ሲገምቱት እንደ ዘመን በየምክንያቱ የተናገሩ አሉ፤ ለምሳሌ ከ56-60 ዓ.ም. ድረስ እንደተጻፈ የሚገምቱ አሉ፤ ይህም ከኢየሩሳሌም ጥፋት በፊት መሆኑን የሚያስረዱ አስተያየት ነው። ሌሎቹም ደግሞ በብዙ አዘገይተው በሁለተኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ በ130 ዓ.ም. ላይ የሚያደርጉ አሉ።

የሆነ ሆኖ ወንጌሉ ከሐ.ሥራ በፊት እንደተጻፈ የታወቀ ነው፤ ይኸውም በሐ.ሥራ መጀመሪያ ወንጌሉን አስቀድሞ እንደጻፈለት ለቴዎፍሎስ ገልጦለታልና /የሐ.ሥራ 1፡1/። የሐዋርያት ሥራ ከቅዱስ ጳውሎስ ዕረ ፍት በፊት እንደተጻፈ ይገመታል፤ ምክንያቱ ከቅዱስ ጳውሎስ ዕረፍት በኋላ ቅዱስ ሉቃስ የት እንደደረሰ ምን እንደሠራ ስለማይታወቅ ስለዚሁ ቀደም ሲል ተዘጋጅቶ በ፷፫ ና ፷፬ እንደሆነ ያስረዳል። 1ኛ. ከቅዱስ ጳ ውሎስ ዕረፍት በኋላ የሐ.ሥራ ተጽፎ ቢሆን ኖሮ ስለ ቅዱስ ጳውሎስ የመ ጨረሻ ዜናዎችና አሟሟት ይገልጽልን ነበር፤ ነገር ግን ቀደም ሲል የተጻፈ በመሆኑ ይህን ሁሉ ሳይገልጽልን ሁሉን በአጭሩ እንዳለፈው ቀርቷል።

www.ethiopianorthodox.org

እንግዲህ የቅዱስ ጳውሎስ ዕረፍት በ68 ገደማ እንደሆነ ሲገመት የሐ.ሥ. ከርሱ ሞት በፊት የተጻፈ ከሆነ ወንጌሉ ደግሞ በበለጠ ቀድሞ ተጽፏል፤ የተጻፈበትም ቦታ በጣም የተለያዩ አስተያየት በሊቃውንቱ ዘንድ ይሰነዘራል፣ ይኸውም፣

1. በዚያ ያለው ምስክር በአካይያ መጻፉን ነው የሚናገር/ 26:13/ ጎርጎርዮስ ዘእንዚናዙ/ 37:4 አፉ /:: እንዲሁም የ3ኛው መቶ ዓመት የአሁ ሰነድ የሆነ የቅዱስ ሉቃስ ወንጌልን በአካያ ጻፈ ሲል ይመሰክራል/.............../::
2. በእስክንድርያ ጻፈ የሚል ደግሞ ይገኛል ግን ይህ አስተያየት ከቅዱስ ማርቆስ ጋር የተምታታ በመሆኑ አይቀርም፣
3. በሮም እንደጻፈ የሚናገሩ አሉ/ /::
4. በግሪክ አገር እንደጻፈና በዚያው እንዳረፈ የሚናገሩ አሉ/ /::
5. ሰለ [illegible] እንደቆየ ትንሽ ዘመን ከቆየ በኋላ በ63 ዓ.ም. ወደ ምሥራቅ አገር ሄደ ምናልባትም ወደ ፍልስ ጥኤም እንዲሁም ወደ ቂሣርያ በዚያም ሰበከ ወንጌሉንም በዚያ ጻፈ ይላሉ/ /:: ይህ ሁሉ አስተያየት ይሠነዘር እንጂ እው

ነተኛውን አስረጂ ማግኘት በጣም አስቸጋሪ ሆኖ ቀርቷል:: በእኛ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት የሉቃስ ወንጌል ጌታ ባረገ 21ኛው ተፈጽሞ 22 ኛ ሲጀምር፣ ቀላውዴዎስ ቄሣር በነገሠ በ14ኛው ዓመት ነው /መቅድመ ወን ጌል/::

5. <u>የመጽሐፉ እውነተኛነት፣</u> የ3ኛው ወንጌል ጸሐፊ ቅዱስ ሉቃስ ለመሆኑ ከመጀመሪያው እንሥቶ የተጠራጠረ ከቶ የለም፣ የሙራቶሪያን ቀኖና የ3ኛው ወንጌል ጸሐፊ ቅዱስ ሉቃስ እንደሆነ ይናገራል / /:: ቅዱስ ኢሬኔዎስ ደግሞ የ3ኛው ወንጌል ጸሐፊ ቅዱስ ሉቃስ እንደሆነ ይነግረ የቅ. ጳውሎስ ባልንጀራ እንደሆነ ገልጦ ጽፏል /ለመናፍቃን ተቃውሞ 3:1.1/::

ጠርጡሊያኖስም ይህን ወንጌል ቅዱስ ሉቃስ እንደጻፈው መስክሮ ጽፏል /ለማርኪያን ተቃውሞ 4:5/:: የእስክንድርያው ቀሌምንጦስም ይህ ወንጌል የሉቃስ እንደሆነ መስክሮ ጽፏል /ስትሮማቲስ 1:21/::

6. <u>የተለየ የመጽሐፉ ጠባይ፣</u> የሉቃስ ወንጌል የጸሎት ወንጌል ይባላል:: ቅዱስ ጌታችንም ከሁሉ የበለጠ በጸሎት እርሱ ገጠመኛና አበፋፍተም ጽፏልና::

www.ethiopianorthodox.org

ቅዱስ ማቴዎስ የጌታን ጸሎት ሲገልፅ እንዳቀረበ ቅዱስ ሉቃስም ደግ ሲገልፅ አቅርቦልናል፤ /ሉቃስ 11:2-4/ በተለይ ግን ሉቃስ ጌታ መሲህ እንደ ጸለየ ስለ ጸሎት መሰረት አንዳስተማረ ያቀርብልናል፡፡ ጌታችን ኢየሱስ የሰማይና የምድር ጌታ ሲሆን ፍጹም ሰው እንደመሆኑ ወደ አባቱ መጸለይ ቢጸልይ ያስገርማል፡፡ ይህም የጸሎትን አስፈላጊነት ማንም መጸለይ የሚገባው መሆኑን የሚያስረዳ ነው፡፡ በሉቃስ ወንጌል 11 ጊዜ ስለ ጸሎት ያቀርብ ልናል፤ ይህንም ሲያስረዳ ልዩ ልዩና ጠቃሚ የሆኑ ምሳሌዎችን በመስጠት እንደሚከተለው ይገልፅልናል፡፡

1. በ2ቱ ወዳጆች ትረካቸው መሰሉ አንደኛው በሌሊት እንግዳ ስለመጣበት የሚያቀርብለት ነገር ሲያጣ ወደ ባልንጀራው ሄዶ አንጀራ እንዲሰጠው ይለምነዋል፤ እርሱ ደግሞ በሩም በአልጋ ላይ ሆኖ ሊነሣና ሊሰጠው እንዳልፈለገ፤ ግን [illegible] ተነሥቶ ሰጠው [illegible] ፋል /ሉቃስ 11:5-8/

2. በጨካኙ ዳኛና በተበደለችው መበለት መስሉ ይናገራል፤ ማለት የተበደለችው ይህ ጨካኝ ዳኛ እየተመላለሰች እንዲፈርድላት በጠየቀችው ጊዜ እግዚአብሔርን የማይፈራ ሰውንም የማያፍር በመሆኑ ሊፈርድላት አልፈቀደም፤ ግን መመላለሷ ከመብዛቱ የተነሣ ሊፈርድላት እንዳለ ብዙ ከዚህ የተነሣ እንደፈረደላት /ሉቃስ 18:1-6/ እናገኛለን፡፡

3. በፈሪሳዊውና በመጸብሐዊው መካከል ጸሎት እንዴት መሆን እንደሚገባው ተናግሯል /ሉቃስ 13:9-14/ እንዲሁም የሉቃስ ወንጌል የመዝሙር /የምስጋና/ ወንጌል ይባላል፤ ምክንያቱም በሌሎች ወንጌሎች የማይገኙ 4 ከፍተኛ የምስጋና መዝሙሮችን ያቀርብልናል እነርሱም፤

1. " ታዐብዮ ነፍስየ ለእግዚአብሔር......"/ሉቃስ 1:46-55/
2. " ይትባረክ እግዚአብሔር አምላከ እስራኤል"/ " 1:68-80/::
3. " ስብሐት ለእግዚአብሔር በአርያም፤ ወሰላም በምድር፤ ሥምረቱ ለሰብእ" /ሉቃስ 2:19/::
4. " ይእዜ ትሥዕሮ ለገብርከ....."/ሉቃስ 2:8--32/ የሚሉ ናቸው፡፡

እነዚህን አስደናቂዎች መዝሙሮች የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ አሁንም ይጠቀሙባቸዋል፡፡ እነዚህንም ቅ.ሉቃስ ባያቀርባቸው ባልታወቁ ይቀሩ ነበር፡፡

www.ethiopianorthodox.org

እንዲሁም የቅዱስ ሉቃስ ወንጌል ቤቶች በሰፊው የሚገልጥና የ ቤቶችን ሁኔታ የሚገልፅ ወንጌል ነው::

1. በልቅድስት ማርያም ፈይዳት ወቅሳሳ መገለጫ የሆነ አርቡ ቤቻ ነው / ሉቃስ 1:26—56 /::
2. በለቅድስት ኤልሳቤጥ ማንም ያልገለጠውን የጻፈና ያስረዳ ቅዱስ ሉቃስ ነው /ሉቃስ 1:39—42/::
3. የማርያምንና የማርታን አገልግሎት ገልጦ የጻፈ ሉቃስ ብቻ ነው ይኸ ውም ማርታ በቤት አገልግሎት እንዴት ትሠራ እንደነበር ማርያም ግን ከጌታ ጋር ትምህርት በመከታተል ጊዜዋን ታሳልፍ እንደነበር የ2ቱንም የዕታ ጌታ በምቶ ለ2ቱም እንዳስፈላጊነቱ ውሳኔ እንደሰጠ ገልጦ ጽ ፏል /ሉቃስ 10:33—42 /::
4. የክርስቶስን ነገር "እኔ ... ኢየሩሳሌም አንቺ ... [illegible] ያስተለዩ ከገሊላ ጀምረው ያገለገሉ እንደነበር በስቅለቱም ጊዜ መራራ ኀዘን ያዘኑ ሴቶች ያለቀሱ እንደነበር ገልጦ ጽፏል /ሉቃ.23:27 —30 /::

በተጨማሪም የሉቃስ ወንጌል የድሆችና የትሁቶች ወንጌል ይባላል ምክንያቱም በቤተልሔም ይገኙ የነበሩትን የእረኞችን የ..ቶችን ታሪክ ሰፋ አድርጎ ያቀርብልናልና /ሉቃ 2:8—18 /::

2. የታላቁን ባለጸጋንና የደሀውን የአልዓዛርን ታሪክ አስፋፍቶ ይሰፋልና ሉቃስ 16:9—31 /::
3. በግብዣ ጊዜ ድሆችና አካለ ስንኩላን ተጠርተው እንደነበር የጻፈ ሉ ቃስ ብቻ ነውና /ሉቃስ 14:16—21 /::

   በዚህም ብቻ ሳይወሰን ዛሬ እኛ ግብዣ ስናደርግ ባለጸጎችንና ጉረቤ ቶቻችንን ብቻ የሚከፍሉንን እንዳንጠራ ምንም የሌላቸውን ድሆችን ቤቻ ማለት አካለ ስንኩላን ለምፅ የሆኑትን ዕውራን እንድንጋብዝ ያዝናል /ሉቃ 14:13—15 /::
4. 2 ጋቢ ያለው አንዱን ለሌለው እንዲሰጥ ዮሐንስ የተናገረውን መል ቀሉን የጻፈ /ሉቃስ 3:10 / :

www.ethiopianorthodox.org

5. ማንኛውም ሰው እንዲበለጽግ ያሻና በዓለማዊ ባይሆን በመንፈሳዊ እን ዲሆን ይገልጥልናል /ሉቃስ 12:21/::

6. ሐኪም ስለነበር የበሽተኞችን ዓይነትና የበሽታውን ሁኔታ ገልጦ ይነግረናል፤ ለምሳሌ ስለለምጻም ሰው ሲናገር "ፈጽሞ ለምጽ ይዞት ነበር" ይላል /ሉቃስ 5:12/:: የጴጥሮስ አማት ከፍተኛ ትኩሳት ነበራት /ሉቃስ 4:38/ አንዲት ሴት በመንፈስ ርኩስ 18 ዓመት እንደተሠ ቃየች ጽፎ ይገኛል ይህን የመሰለ ብዙ ይገኛል::

እንዲያውም ክርስቶስ በናዝሬት ሆኖ በሐኪም በፈጣቡ አስረድቶ አ ድርጎ "ሐኪም /አቃቤ ሥጋ/ ራስህን ፈውስ" ሲል እንዳስተማረ ይነግረ ናል /ሉቃስ 4:23/:: እንዲሁም እንተ ያለ ደሟንዛን በብዙ ሐኪሞች መድ ኃኒት ገንዘቧን መጨረሷን አባበበት ኩመሄድ በቀር ሊያድኗት አለመቻላቸ ውን ገልጦ አጽፏል /ሉቃስ 8:43/:: ስለ የመጽሐፉ ባሕርይ የአጻጻፍ መ ንገድ [illegible] ነው::

ምዕራፍ 6 የዮሐንስ ወንጌል፤

1. ጸሐፊው፤ የ4ኛው ወንጌል ጸሐፊ የያዕቆብ ወንድም የዘብዴዎስ ልጅ ዮሐንስ የተባለው ነው፤ እርሱም ከ12ቱ ሐዋርያት 1ኛው የሆነ ነው:: እናቱ እንደእኛ ቤተ ክርስቲያን አጠራር ማርያም በመባል ትባላለች፤ እንደሌሎች የቤተ ክርስቲያናት ግን ሰሎሜ የተባለች ስትሆን እርሷም ብዙ ጊዜ በ4ቱ ወንጌላውያን ሳይ ስሟ ተገልጦ የተገኘው እንደሆነች የታወቀ ነው፤ ይኸውም ሴት በጌታ መስቀል ሥር ቆመው ከሩቅ ከተመለከቱት ሴቶች ውስጥ 1 ኛዋ ናት፤ /ማር.16:1፤ ማቴ. 27:56/:: ወንጌላዊው ማርቆስ ስሟን ጠርቶ ሰሎሜ ያላትን ማቴዎስ ስሟን ሳይነሣ የዘብዴዎስ ልጆች እናት ስለ ሰሎሜ የተባለችው በማርቆስ ወንጌል ስሟ የተጠራችው እርሷ ናት በማለት ግምት ይሰጣል::

በዮሐንስ ደግሞ በ19:25 የተገለጠችው ሴት የእመቤታችን እኅት ማርያም የሆነች ናት ይህችው ሰሎሜ እንደሆነች ይታመናል:: ስለዚህ ነው ዮሐንስ በናቱ በኩል የጌታ እኅት ልጅ እንደሆነ የሚታመነው፤ ይህም ዮሐንስ ከጌታ ደቀ መዛሙርት ጋራ በመጀመሪያው ጊዜ የተገናኙት እርሱና እንድርያስ ናቸውና /ዮሐ. 1:35—40/:: ነገር ግን የእንድርያስን ስም ሲጠራ

www.ethiopianorthodox.org

የራሱን ብያነሳው አሳኖት አናገኘዋለን፡፡ እንደሚታየው አጻጻፍ ደግሞ በ 2ኛ ደረጃ ዮሐንስና ወንድሙ ያዕቆብ ወደ ክርስቶስ እንደተጠሩ እናገኛለን /ዮሐ 4፡21 /፡፡ እነዚህ ወንድማማቾች ከሌሎች ሐዋርያት ተለይተው “ቦአኔርጌስ” ዘ፡ለዓለ ይሁን ደቂቀ ነጐድጓድ ማለት ነው /ማርቆስ 3 ፡17 /፡፡

ዮሐንስ ጌታ ከሚወዳቸው ደቀ መዛሙርት ውስጥ 1ኛው ነበር፤ ስለ ዚህም የምሥጢረ መለኮትን የምሥጢረ ሥጋዌን ቢገልጥ ከሌሎች ደቀ መዛሙርት ይልቅ እርሱ እንዲገኝ ያደርግ ነበር፡፡ ከእናንተ መካከል አንዱ አሳልፎ ይሰጠኛል ብሎ ጌታ ለደቀ መዛሙርቱ በተናገረ ጊዜ ሁሉም እኔ እሆን እኔ እሆን እያሉ ተጨንቀው ሲጠያየቁ ይህንን ለማን እንደተናገረ ቀርቦ ይጠይቅ ዘንድ ደቀ መዛሙርቱ የለመኑት የደረቱ የቅርብ ወዳጅ የሆነውን ዮሐንስን ነው /ዮሐ. 13፡21—26 /፡፡

ጌታ በተሰቀለ ጊዜ [illegible] ደቀ መዛሙርት ሁሉ ተለይተው ሲበተኑ ከቅ.እናቱ ጋር በእግረ መስቀሉ ያልተለየ ዮሐንስ ነው፡፡ በዚህም ጊዜ “ኢየሱስ እናቱን የሚወደውን ደቀ መዝሙሩን በአ ጠገቡ ቆመው ባያቸው ጊዜ እናቱን አንቺ ሴት እነሆ ልጅሽ አላት፤ ከዚህ በኋላ ደግሞ ደቀ መዝሙሩን ይኸውልህ እናትህ አለው፤ ከዚህም ሰዓት ጀምሮ ደቀ መዝሙሩ ወደ ቤቱ ወሰዳት” /ዮሐ. 19፡26—27 /፡፡

ከጰንጠቆስጤ በዓል በኋላ ከጴጥሮስ ጋር በብዙ ቦታ እንደታየ የሐዋ.ሥራ ይናገራል /የሐ.ሥራ 3፡1—4 / ቅዱስ ጳውሎስ በመጀመሪያው ሐዋርያዊ ጉዞ ኢየሩሳሌም በተመለሰ ጊዜ ቅዱስ ዮሐንስ በዚያ ነበር፤ ገላትያ የመጀመሪያውን ሲኖዶስ ያደረጉ በዚያን ጊዜ ነውና፤ ሁሉም ሐዋርያት ነበሩና /የሐ.ሥራ 15፡6፤ ገላ 2፡9 /፡፡ ከዚህ በኋላ ዮሐንስ በሐዋ.ሥራ ጽሑፍ በምንም ቦታ አይገለጽም፡፡

ከነዚህ የንታኖች ቤተ ክርስቲያን ትውፊት መሠረትነት ዮሐንስ የመጨረሻ ዘመኑን ያሳለፈው በኤፌሶን እንደሆነ ነው፤ ምናልባትም የጀረደ ጆና ሰበት ከ65 ዓ.ም. በኋላ መሆን አለበት፤ ገላትያውያን ጳውሎስ ወደ ኤፌሶን በዚያን ጊዜ ሲሄድ ዮሐንስን አልተገናኘውም፡፡ ይህም ሊሆን የቻለው ዮሐንስ በዚያ ቢኖር ይገናኙ ነበር በማለት ነው፤ ቢተገናኙም ደግሞ የሐ.ሥራ ያነሳው ነበር፤ ግን በምንም መልኩ ስሙን አላነሳውም፡፡

www.ethiopianorthodox.org

በንጉሠ ነገሥቱ በደሚጢያኖስ ዮሐንስ ወደ ደሴተ ፍጥሞ እንደተጋዘ በዚያም 21 ዓመት እንደኖረ ይነገራል፡፡ ኔርቫን የተባለው ንጉሠ ነገሥት በመንበረ በተተካ ጊዜ ግን ነፃ እንደወጣና ኤፌሶን እንደተመለሰ ይነገራል፤ በዚያም ደሴት ተግዞ ሳለ ራእዩን አይቶ የጻፈው እርሱ ነው፡፡ በኤፌሶንም ብዙ ዘመን እንደኖረ በዚያም እንደሞተ ይነገራል፡፡ አንዳንዶች ሊቃውንት ዮሐንስ አልሞተም ተሠውሯል ይላሉ ምክንያቱም 1ኛ. " በእውነት እላችኋለሁ የሰው ልጅ በመንግሥቱ ሲመጣ እስኪያዩ ድረስ በዚህ ከቆሙት መካከል የማይሞቱ ሰዎች አሉ" /ማቴ 16፡28/፡፡ ስለሚል አልሞተም ከሚሉት ደቀ መዛሙርት መካከል 1ኛው ዮሐንስ ወንጌላዊ ነውና፡፡ 2ኛ. ቅዱስ ጴጥሮስ እንዴት እንደሚሞት በተነገረው ጊዜ የራሱን ካወቀ ስለ ዮሐንስ " ጌታ ሆይ ይህ ሰው እንዴት ይሆናል ቢለው ጌታም፤ ኢየሱስም እኔ እስክመጣ ድረስ እንዲኖር ብፈቅድ አንተን ምን አግዶህ አንተ ግን ተከተለኝ አለው........" /ዮሐ 21፡20-22/፡ ይህንንም ቃል ይዘው ደቀ መዛሙርቱ ሁሉ ዮሐንስ አይሞትም ጌታ እስኪመጣ ይኖራል እያሉ ይሉ ነበር፡፡

ፓፒያስ እንደ መሰከረው የሚነገረው ትውፊት ደግሞ ዮሐንስ ወንጌላዊ በአይሁድ ተገድሏል፤ ይላሉ " ኢየሱስም በእርግጥ እኔ የምጠጣውን ጽዋ ትጠጣላችሁ እኔ የምጠመቀውን ጥምቀት ትጠመቃላችሁ፤ ነገር ግን በቀኜና በግራዬ እንድትቀመጡ የማደርግ እኔ አይደለሁም....." /ማቴ.20፡22-23/፡፡ ያለው ይፈጸም ዘንድ ወንድሙ በሔሮድስ ትእዛዝ በአይሁድ እንደተሰየፈ ዮሐንስም በአይሁድ እጅ ሞቷል ይላሉ፡፡ በእኛ ቤተ ክርስቲያን ትውፊት ደግሞ " ወበበ ነገሠ [illegible] ነበረ ዮሐንስ 7 ዓመት በኤፌሶን ሞቶ የተቀበረ ማስቴዳ ማኩሉ መዋዕለ ሕይወቱ 101 ዓመት ማለትም ቅድመ ዕርገት ለእግዚእ 30 ዓመት ማለትም ድኅረ ዕርገት ለእግዚእ 71 ዓመት ቢሆን ይነገራል፤ ዮሐንስ በገዳ ዝክር ይመስላል፤ ይበንበር ዓይኑ የጠፋ ነው መቃብሩ ቢከፈት የሥጋ ቀሪ ከመሬት በትውልድ እትስጋረውም ይመለከታታል፤ ዮሐንስም ሁሉ ተገለጠለት ደረቅ ቃል ቀዳሚሁ ቃል ቢሉ ረቂቅ ምሥጢርን ገልጦ ጽፏልና፡፡

<u>2. የመልዕክቱ እውነተኛነት፤</u> የዮሐንስ ወንጌል በዮሐንስ ወልደ ዘብዴዎስ ለመጻፉ አጠራጣሪ ሆኖ ብዙ አከራካሪ ሆኖ የኖረ ርእስ ነው፡፡ ከሐዲስ ኪዳን ጽሑፍ በጣም አከራካሪ ሆኖ የተገኘው አከራካሪም የሆነው ርእስ የዮሐንስ ወንጌል ነው፤ ቤተ ክርስቲያን ግን በጊዜው ተነሥቶ የነበረውን

www.ethiopianorthodox.org

ኪርኪር ሁሉ አዳኘበ ችግሩን ሁሉ አስወግዶ ሦስተኛው ወንጌል ሉቃስ ዋሉንስ የዘኪዴያስ ልጅ እንደሆነ ወንና ተዝሎ ካሉት ወንጌሎች ጋር አብሬ ጠርዘው ትገኛለች።

የወንጌሉ ዋሉንስ ሰዙና አይደለም ከሚያስኘበት ቀሪዎሬንም ሊያመጡ ከቻለበት ምክንያቶች 1ኛው ከሌሎቹ ወንጌላት በተለይ የዋሉንስ ወንጌል የኪርስቶስን አምላክነት በሰፊው ስለሚፈቅ ስለገለጠ ነው። ከወንጌሉ መጀመሪያ አንስቶ እስከ ፍጻሜው ሉቃ አርእስት አብሮት በመቀጠል የሰፋው የኪርስቶስን አምላክነት በማገለጥ ነው /1:1:3:6.33—38 51.62:16—28 /። ዓለም ከመፈጠሩ በፊት ክብርን ገንዘብ እንዳደረገ ይናገራል /17:5 /። ክርስቶስ ከአብ ጋር የ ባሕርይ ጉዳይ እንደሆነ ያለ ምርጥ መረጃ ስለሚሰጥ እንደሚገኝ፣ በሰፊው ይገልጻል /10:30 /። ክርስቶስን ያየ ሁሉ አብን እንዳየ እንደሚሆን ክርስቶስ አብ አንድ እንደ ሆነ ይናገራል /14:9 / [illegible] ይሰላል ሁሉን አዋቂ እንደሆነ ይናገራል /2:25 /። ይህም ከአምላክ ቤርያት 1ኛውና ከፍተኛው ሁሉን የሚያውቅ ችሎታ ነው። ክርስቶስ የዓለም ፈጣሪ እንደሆነ የሚያመለክት የፈጠረ እርሱ እንደሆነ በመጀመሪያው ምዕራፍ "....... ሁሉ በእርሱ ሆነ ያለ እርሱ ግን ምንም የሆነ የለም ......" /ዮሐ.1:3 /። ይሰጣል ፍጥረት ሁሉን ሲያስረዳ የሚጠው ክርሱ እንደሆነ ለሁሉም ትንሣኤ ፍርድን የሚሰጥ እንደሚያደርግ ዋጋን የሚከፍል የኪር በሰብት ኢየሱስ ክርስቶስ እንደሆነ ይናገራል /5:25 /

ይህን የመሰለ ንጹ መለኮታዊ ትምህርትን ሲሰጥ ብቻ ለመናፍቃን ሁሉ መሰናክል ሆነባቸውና ሊቀበሉት አልፈቀዱም፤ ምክንያቱም ይህን የመሰለ ግልጽ ለመስጠት ምክንያት የሆነው ከ2ኛውና ከ3ኛው ምዕት ዓመት በኋላ በግልጽ አምላክነት ክርክር በተፈጠረ ጊዜ ሲጀ በመጀመሪያው መቶ ዓመት የተጻፈ አይደለም በማለት ነውና፤ በተለይም በዘመነ ሐዋርያት ተጽፎ ቢሆን እንደሌሎቹ ወንጌሎቹን ስለ ክርስቶስ ሰብዓዊ የሚያወሳ ታሪክ ብቻ ይጽፍ ነበር እንጂ ይህ ነገረ መለኮት ገና ያልተ ያህል አስተዋጽኦ ለመስጠት ባልፈለገም ነበር በማለት ነው።

www.ethiopianorthodox.org

ይኸንም የ4ኛውን ወንጌል የጻፈ ቅዱስ ዮሐንስ ዘብዴዎስ አይደለም ስለዚህ ተቀባይነት አይኖረውም የሚለት የመጀመሪያውን ሊ.ርክር የከፈቱ የ ክርስቶስን አምላክነት የሚቃወሙ መናፍቃን ነበሩ እነርሱም አቢአኒቴ፣ ሞ ርኪዮኒቱ የተባሉትና ሌሎችም ነበሩ። ይኸ ወንጌል ቅዱስ ዮሐንስ ዘብዴ ዎስ የጻፈው አይደለም እየተባለ ጥርጥር ካመጡበት የሚረብሹ ለሰው ሥለ ነጻት ይገም ፓፒያስ የጻፈውን ጥናረኛ በመከተል ነው፤ ይኸውም እንዲህ ይላል፤ በ1ኛው መቶ ዓመት መጨረሻ ላይ በኤፌሶን 2 ዮሐንስ የተባሉ ሰዎች ነበሩ፤ ስለዚህ ቢዘንም ወንጌሉን ዮሐንስን ሁለቱ የጻፈውን ወንጌል ለሌላው ዮሐንስ ይሰጣሉ፤ ይሉ ቢናገር እናገኘዋለን /በአውሰ. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 3:39/። በዚህ መሰረት የነገሩ በር ተከፈተ ማለት ነው። እንዲሁም በኤፌሶን የ2 ዮሐንስ መቃብር ተገኝቷል፤ ይ ሁን እንጂ ይ. ወንጌል በዮሐንስ ወልደ ዘብዴዎስ ለመጻፉ የሚስጥር የው

[illegible]

ሁሉ መሆኑ ነው ነው ... ከሲሉ ሌላን ያለተለየ ሰው መሆኑን ይ ገልጻል /ዮሐ. 12:40፣ 13.18፣ 19:37/። ... ቀናቱን የሚ ቋጠሩት ከግሪኩኛው /ከሰፕቱዋጀንቷ/ ትርጉም ከ70 ሊቃናት መጽሐፍ ሳይ ሆን ከዕብራይስጡ መጽሐፍ ላይ በቀጥታ ይጠቀስበታል። እንዲሁም የአይሁድ ን ቢሮና ሥርዓት የሚያውቅ አይሁዳዊ እንደሆነ የሚያስረዳ የአይሁድን ታላላቅ በዓላት ከየቀጠሩ ቢያ አየጠራ ይሰፋል። በገቷ የትምህርት ዕድሜ ጥሪ.ተ 3 ፋሲካዎችን ቀጥሮ ይጽፋል /2.13፣ 23:6:4፣ 13፣ 18 28/። በዓለ መጸለትን /7:37/። እንዲሁም ልደተ ... ለኢየሩሳ ሌም ቢሉ /10:22/። እንዲሁም የአይሁድን በዓሉ የመገቢትን ሥርዓት ቢያቀር የሚያውቅ በመሆኑ ገሊላ ጽፏል፤ /ዮሐ 2:1-10፤ 3:25፤ 16 :55/። ስለዚህ ይ.ፍጥረር ዮሐንስ ጻፈው ለማለት ይቻላል። እንዲሁም የአይሁድን የቀብር ሥርዓት /ዮሐ 11:38-44፣ 19:40/። ገልጦ ጽፏል። በአይሁድ ልማድ የሴቶች በታና ... ... ተበተኑ አይሁዳውያን ... /4:27/። በ... አይሁዳውያን የታወቀ ነበርና። የተበቀሉ ሰዎች ሊለ ... ... የሚያውቅ በመሆኑ የተጻፈገውን ... ... /19:13/። የአ ይሁድንና ሳምራውያንን ተቃውኒነት የሚያውቅ /4:9/ በመሆኑ በክርስቶስና

በአንዲት ቤት የሆነውን ጥበብት ሰጧል። የገዘረትን ጌታ በመጠበቅ በጎ በጎ፣ እንደሚሸረ /7:22/ ይህንንም የሚስበሉ ለሎች ብዙዎች ማስረጃዎች ይገኛሉ።

3. የ4ኛው ግንኙነት ክፍሎ፤

1. ከፍልስጥኤም አይሁድ ጋር ነው፣ ለክርስቶ፣ በአይሁድ ምድር የሚገኙትን የአንዳንድ ሀገሮች የመንደሮች ቤት በማስታወስ ደርዝር ነገሮችን በመግለጥ ይናገራል፣ ለ፡ባሉ ቤተ ወገ /ቢታቢጦ/ ቢታንያ ጥዕሮተ የቅርናምስ /ዮሐ 1:28/። ሐናነ፣ ባለም /ዮሐ 3:23/ ከያለ ለለም እንዚህ ይጠቅሳል። ከኢየሩሳሌም ጥፋት በኋላ ይህን ለያስታውስ የጂኦግ በሬዲነቱ በዚያ ያደገ የኖረም አይሁዳዊ ቢሆን ነው በማለት ዮሐንስ ማዕዶ ዘብሬዎስን እንደሚመለከት ያረጋግጣሉ። ኢየሩሳሌም ከጠፋች በኋላ ሀገሩን አምርጦ ሲወን ... ለሽፍ የሚችል በውጪ ያደገ የኖረ አይሁዳዊ መሆኑን ያገለግላል።

2. ... ከበጎ በማክሰኞ በቶ 5 እርከን መኖሪያን በዚያም በፎቶዎች ደጅ በሮቱ መኖራቸውን ገሊ ተናገረ /ዮሐ 5:2/። የሮማውያን ባለ ሥልጣኖች ሸንጎ ያደረጉበት ጋባ ዝብት የነበረውን በታ ሰሙን ገበታ በማለት ጠርቶት ይገኛል /19:3/።

3. ኢየሩሳሌም ከጠፋች በኋላ የዓይን ምስክር ሆኖ ይናገራል፣ የሰዚሀሙ ... ሊቀ ካህናቱ ስለ ፈሪሳውያን ሥልጣን ይናገራል፣ ስለ ሰዱቃውያን ሥልጣን ግን ... አይናገርም፣ ለኢየሱስም የስዱቃውያን ሥልጣን በዚያን ጊዜ ተማስደ ነበርና፣ ይህንም የሚያውቅ በዚያ የኖረ ሰው መሆን አለበትና። በሊቀ ካህናቱ ዘንድ የታወቀ ሰው ስለነበር በክርስቶስ መከራ ጊዜ እስከ ሊቀ ካህናቱ አግልግሎት ድረስ ገብቶ እንደ ነበር ገልጦልናል። /18:15/ በሊቃነ ካህናቱ አካባቢ የታወቀ ሰው ሆኑ ለቅርብ ጀሮውን የቆረጠውን የሊቀ ካህናቱን አገልጋይ ስም ማልክስ ሲሉ የጠራ እርሱ ብቻ ነው /18:10/። ይህን የሚተርከው እርሱ የዓይን ምስክር ስለሆነ በመግለጥ ነው፣ ብንታ ያለተለየ መሆኑን የዓይን ምስክር ሆኖ ያየውን ሁሉ ይገልጽልናል። /ዮሐ 1:14:19 35:21-24/።

4. 4ኛውን ወንጌል የጻፈ ከሐዋርያት አንዱ ለመሆኑ መግለጫ ከሐዋርያት ጋር የነበረውን ግንኙነት የገለጠበት መንገድ ሲሆን በጫታቸውን ሁሉ ለማገልጠ ይቻላል /4:27፤ 12:16፤ 13፤ 22–28፤ 21:12/::

5. ይህንን 4ኛውን ወንጌል የጻፈ የዘብዴዎስ ልጅ ዮሐንስ ነው፤ ምክንያቱም ይህን የጻፈ ከሐዋርያት አንዱ ለመሆኑ ማስረጃዎች ከመቅረባቸው በላይ ይገም [illegible] ለሱ [illegible] የተገመተ [illegible] የለምና:: ለቅርብ ጌታ ይወደው የነበረ ደቀመዝሙር ለመሆኑ እየመሰለ ይቻላል /21:20–24/:: ይህን አገላለጥ በጌታ መከራ ጊዜ ከ2 በታ ላይ ገለጠት እናገኛለን /13:23፤ 19:26/:: እንደገና መላልሶ 3ኛ ጊዜ ይገለጣል /20:12–21፤ 7:20/: ከደቀ መዛሙርቱ ጋር ከዮሐንስ [illegible] ዘብዴዎስ የሐዋ [illegible] እንደነበረ የታወቀ ነውና፤ ስለዚህ [illegible] በዚህ [illegible] እየገለጠ የጻፈው የሆነ [illegible] ነው::

በጌታችን ዘመን በዚህ [illegible] ሆነው የሚታዩ 3 ደቀ መዛሙርት ነበሩ፤ ከነዚህም ጴጥሮስ ያዕቆብና ዮሐንስ ናቸው:: ከነዚህም ውስጥ [illegible] ጊዜ ቀደም የሚታየው ጴጥሮስና ዮሐንስ ናቸው፤ ለምሳሌ በዮሐንስ 21 መቅረቱ ላይ ስለ ጴጥሮስ ስራ ተገልጿል፤ እንዲሁም ስለ ዮሐንስ ጌታ የሚወደው ሰው ስለ መሆኑ ተገልጿል:: ከእነዚህ ከ3ቱ ደቀ መዛሙርት ከሁሉ በፊት በሰማዕትነት የሞተው ያዕቆብ ነው:: /የሐ.ሥራ 12:2/:: 3ቱ ወንጌላት ከተጻፉ በኋላ ይህ ወንጌል ለብዙ ጊዜ ሳይታወቅ ቆይቷል፤ ስለዚህ በብዙ [illegible] ዘመን የጻፈ የዮሐንስ ወንጌል የዘብዴዎስ ልጅ ስለሆነ [illegible] [illegible] ተጽፏል፤ በዚህም [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] በአንድ ድምፅ የ4ኛው ወንጌል ጸሐፊ ዮሐንስ ለመሆኑ መሆኑን ተረጋግጧል::

<u>3. መቼ ተጻፈ፤</u> የዮሐንስ ወንጌል መቼ እንደተጻፈ [illegible] ባይሆንም እንኳን ከ3ቱ ወንጌላት በኋላ በመጨረሻ ጊዜ መጻፉን ሊቃውንት የቤተ ክርስቲያን አባቶች ተስማምተውበታል፤ ለምሳሌ ኢሬኒዮስ /[illegible]/ የዮሐንስ ወንጌል [illegible] ከሌሎች ወንጌሎች በኋላ መጻፉን ገልጧል::

የአሌክሳንድርያው ቀሌምንጦስ ደግሞ ዮሐንስ ወንጌሉን ከሁሉም በኋላ [illegible] [illegible] /ቶ አውሳቢዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ /6:14/::

www.ethiopianorthodox.org

ከሁሉም ወንጌላውያን በኋላ በዘመ ቀድሞ የጻፈ ዮሐንስ እንደሆነ የጥንታ ዊት ቤተ ክርስቲያን አባቶች ደግሞ በኢ.ሬት አረጋግጠዋል:: ከኢየሩሳሌም ጥፋት በፊት ወይም በኋላ ለመጻፉ ግን ምንም አስረጂ የሚሆን ምልክት አል ተገኘም፤ ሔሬኔዎስ ዮሐንስ ወንጌሉን የጻፈ በኤፌሶን ነው ቢል የተናገረ ው፤ ብዙዎች ይቀበሉታል፤ የሆነው ሆኖ ዓመተ ምሕረቱን ወሰኖ ለመናገር ከ85–90 ዓ.ም. ድረስ እንደሆነ ብዙዎች ግምት ነው:: በእኛ ቤተ [illegible] ትምህርት ግን ዮሐንስ [illegible] በ30 ወይም በ35 ዓመት ነው ይላል:: ኔሮን ቄሣር በነገሠ 7ኛው ዓመት ተፈጸመ 8ኛው ዓመት ሲጀምር እንደሆነ ይገልጻል /መቅድመ ወንጌል/::

<u>4. የመጻፉ ዓላማ፤</u> ቅዱስ ዮሐንስ 4ኛውን ወንጌል የጻፈበትን ዓላማ አውሳብዮስ ሲናገር ከ3ቱ የመጀመሪያዎቹ ወንጌሎች የጐደለውን ለመሙላት ነው ይላል /አውሳብ. የቤተ ክርስቲያን ታሪክ 3:24/:: በእርግጥ የሌሎ ቹ ወንጌላት [illegible] ወንጌል [illegible] ዮሐንስ ወንጌል በመዋሩ ነው፤ ሌሎች 3ቱ ወንጌላት ክርስቶስ በገሊላ የሠራውንና ኢየሩሳሌም 1 ጊዜ ብቻ መምጣቱንና [illegible] ሞትን ብቻ ነው የሚገልጹት፤ በይሁዳ የፈጸመውን አገልግሎት ችላ ብለው አልፈውታል:: ዮሐንስ ግን በአንድ በኩል ጌታ በይሁዳ የፈጸመውን አገልግሎት ይገልፃል፤ በሌላ በኩል ደግሞ የኢየሩሳሌምንም ጉዞች አንድ ጊዜ ብቻ ሳይሆን 4 ጊዜ እንደመጣ ይገልፃል::

ዮሐንስ በሌሎች ወንጌላውያን ዘንድ የተገለጠውን የልደቱን የሕፃ ንነቱን ሊደግመው ሊከልሰው አላፈቀደም፤ ስለዚህ በሌላ ያልተባሉ በሌሎች ወንጌላት ያልተገለጡ ተአምራትን፤ ምሳሌዎችን ነገሮችን ጻፈ:: ስለ በ ረከተ ኅብስት ዮሐንስ በድጋሚ ቢጽፍም በሌላ መንገድ ለመግለጥ አስቦ ነው. /ዮሐ.6:5–13/:: ሌሎችም ሌሎች ወንጌላውያን ያልጻፉትን ስለ ሰማያዊ ኅብስት የተናገረውን አስደናቂ ትምህርት ለማቅረብ መንሸ እንዲሆነው ነው:: /6:31–58/:: በዚህም ሁሉ ምክንያት 4ኛው ወንጌል ለሌሎች በ3ቱ የቀረበውን ጉድለት ለመሙላት ነው::

የሆነው ሆኖ የዮሐንስ ዓላማ የሌሎችን ጉድለት ለመሙላት ብቻ አል ነበረም፤ የጻፈበትን ምክንያት እርሱ ራሱ እንዲህ ሲል ይገልጻልናል " ኢየሱስ የተባለው ክርስቶስ እንደሆነ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ ታምኑ ዘንድ በስሙ አምናችሁ የዘላለምን ሕይወት ታገኙ ዘንድ ተጻፈ ይላል::

www.ethiopianorthodox.org

/ዮሐ.20፡31/፡፡ ይሕም ቢሆን የጐደለው መጽሐፍ መሆኑን ያረጋግጣል በተለይም የክርስቶስን አምላክነት በመግለጹ በሌሎች ያልነበረውን ሊገልጥ ይገባው የነበረውን ጽፏል አይሁድ በይፋ ክርስቶስን በድንጋይ ለመውገር ነበር፤ ምክንያቱም ራሱን አምላክ ያደረገ ነበርና /10፡33/፡፡ ይኸን ንመስለ አገላለጥ ሌሎች ወንጌሎች አላዩትም ስለዚህ በሌሎች የሌለውን አሁ ፈጽ በብዛት አግኝበሌን ይገኛል፡፡

5. የመጽሐፉ የተለየ ጠባይ፤

የዮሐንስ ወንጌል መለያ ምልክቱ ብዙ ነው፤ ግን የክስቲንጉርያጮ ተለይቶ የሚገለጠው የዮሐንስ ወንጌል ከሌሎች ወንጌሎች ተለይቶ መንፈሳዊ ወንጌል ይባላል፤ ምክንያቱም ሌሎች የሰውነቱን ሥራ ሲገልጹ ይህኛው ይናገራል ዮሐንስ ግን መንፈሳዊውን ረቂቅን ነገር መለኮታዊነቱን ግልጦ በሰፊሰቡ ይናገራልና፤ በቃሉ በገቢው ከሌሎች ወንጌሎች የሚለይ ብቻ ሳይሆን 4ኛው ወንጌል መንፈሱ ራሱ የተለየ የረቀቀ ነው፤ ምሁራኖች አገላለፅ አለው፡፡

የክርስቶስን አምላክነት ሳይሸፍን ከማዘጋጀው ነው ሲሉ ገልጸዋል፤ የአምላክነቱ ስራ መሆን "ወንጌቱ ያለ ሥጋ ክን" ቢል መሰከሮ ብሏል፡፡

የኢየሱስ ሥራና ቤዛነት እንደ ዮሐንስ አድርጎ የተገለጠበት ወንጌል የለም፡፡ እንደ ዮሐንስ ወንጌል አገላለጥ ክርስቶስ የቤዛነት እንጀራ ነው የዓለም ብርሃን ነው፤ ቸር ጠባቂ ነው፤ በሩ እርሱ ነው፤ የወይን ግንድ እርሱ ነው፤ ትንሣኤ ሕይወትም፤ ቤዛነትም እርሱ ነው፡፡ በዚህ መለኮ ሌላም ብዙ አገላለጥ አለው፡፡

ዮሐንስ ሰውነትን ስለመሸፈኑ ለሁሉም ምስክር እየሰጠ ሁሉንም እያረጋገጠ ይሄዳል፤ በለዚህ በርሱ ወንጌል ብሉ ክርስቶስ ሃ ምስክርነት እናገኝበታለን፡፡ ስለዚህም የምስክርነት ወንጌል ይባላል፡፡ 7 መሆኑም በዕብራዊያን ዘንድ ሙሉ ግምት የሆነ ቁጥር ነውና፡፡ "እስመ ንሰቅ ሰብእ ፍጹም ጥሉቅ በጉበ ዕብራዊያን" እንዲለ፡፡

www.ethiopianorthodox.org

እነዚህም 7 ምስክሮች የሚከተሉት ናቸው፤

1. የአባቴ ምስክርነት /ዮሐ. 5:34—37፤ 8:18/።
2. የራሱ " /ዮሐ. 8:18፤ 18:37/።
3. የሥራዎቹ " /ዮሐ. 10:25፤ 5:36/።
4. የቅዱሳት መጻሕፍት ምስክርነት /ዮሐ. 5:39—46/።
5. የዮሐንስ መጥምቅ ምስክርነት /ዮሐ. 1:7፤ 5:35/።
6. የተማሪዎቹ ምስክርነት /ዮሐ. 15:27፤ 19:35/።
7. የመንፈስ ቅዱስ ምስክርነት /ዮሐ. 15:26፤ 16:14/።

ዮሐንስ እንደ ሌሎቹ አይደርቅ በሚሄት የሚወዳደርባቸው ቃላት ። [illegible] በሚቤሉት ቃላት ነው። በለቅሶ ግን [illegible] ኪዳን አይደርቅ በበለጠ ገለፀል። ከዚህም በቀር ስለመለኮቱ [illegible] ለመግለፅ ለማስ ረዳት ያደረገው ጥረት በቀላሉ የሚገመት አይደለም።

ምዕራፍ 7. [illegible] /የመቀበያት/፤

ጌታ ከሆነ ጊዜ ፬ርሮ ያስተማረው በቃል ብቻ ነው እንጂ ጽሑፍ አስጽፎም አገልግ [illegible] አላዘዘም። የ3 ዓመት የማስተማር ሥራውን ፈጽሞ ከዐረገ በኋላ የአስተማረው፤ የሠራው፤ የተናገረው ሁሉ በጽሑፍ መሰየ አስፈላጊና ከሐዋርያት ውስጥ የሚሆኑ ከጌታ ጋር ያልመለየት ያዩ የነበሩ [illegible] የሆኑ 2ቱ [illegible] ዮሐንስ [illegible] ከነርሱ ውስጥ ያልነበሩ 2ቱ ማርቆስና ሉቃስ ጌታ የተናገረውን የሠራውን በቃል ያስተማረውን የቻሉትን ያህል በፈጸሙ 4 ወንጌላት አድርገው በየተናግሩ።

[illegible] የ፬ቱ ወንጌሎች 3ቱ አንድ አይነቶችን የያዙ ተመሳሳይ መንገድ የያዙ ሲሆኑ 4ኛው ግን ከነርሱ ለየት ያለ ነው፤ ይህውም የዮሐንስ ወንጌል ነው። እንዲያውም ሲያጥሩኝ በተለይም በሐዲስ ኪዳን የ ናት ላይ ያዘነበሉ ሁሉ የነዚህን የ3ቱን ወንጌላት ተመሳሳይነት የ4ኛውን ደግሞ መለየት [illegible] ከነዚህ ከመጀመሪያዎቹ ከሲኖፕቲክ መመርመር

www.ethiopianorthodox.org

ጣዖታት ግን ሆነባቸውና ጀመረ፤ ግን ሁሉም መምሬቸው የተ.ጓየ በመሆኑ 1 ተመባበሩ አስረጅ ሊበጡ አልቻሉም፤ ምርመራው ግን አሁንም እንደቀጠለ ነው፤ ዓሁን እንጅ የዚህ ፡ምርምር ዋናት በጣም አስቸጋሪና አድካሚ በመ ሆኑ የሚገኙትም ግጠት ሁሉ አየጋቢ ባለመሆኑ የነዚሁን የ3ቱን ወንጌላት ዋናት የሲኖፕቲክ ፕሮብሌም"/የመቀዳደት/ችግር/ወይም የአበተያያዝ ችግር በለው በመጥቀስ::

በመሠረቱ ጌታችን የነበረው በመሰ አራቱ ወንጌላት በበታ በዘመን በቋንቋ ተለያይተው ቢፃፉ በቃል ያለ ዕረፍተ በሰሙ ያለ ይምረበሬ ቢለ ው ለመፃፍ እንደጀመሩ ነው፤ ያነሣቸዉና ያበጀመሩትም ነኝ መንፈስ ፊ ዋም እንደ አንድ ቋሊ ተናጋሪ እንደ አንድ ሌሊ መካሪ አድርጎ በዓላማው በቃሉ በምዕመሩ 3ቱም አንድ ዓይነት ሥራው እንዲያቀርቡ አድረገ የሚፈ ነው:: 4ኛውም ወንጌል ከሌሎች ቢለይ [illegible] በቃ እንጅ በቀበቡ [illegible] ወንጌል ሞሪነት የተነሣ ነው ቢለው ያናሉ:: ወንጌል አንድ ሲሆን ቢዙ የሚመር መገለጥ ቢዙ ቋንቋ መናገር ሆኖረን [illegible] ቢሆን ቢለ ቢርስቶስ [illegible] ቢለ ቢርስቶስ ትምህርት፤ [illegible] ቢርስቶስ ሥራ ምስክር የሚሆነውን [illegible] ወንጌል እንደሚለ አበሬሳቸው፤ ገለጠሳቸው አንድ ምስክር ቢቻ እን ዳይሆን 4ት አድርገው እንዲያቀርቡት አደረገ፤ [illegible] የ2 እና የ3 ምስክር ቃል [illegible] ዘዳ. 19:15፤ ገላት 6/:: ስለዚህም 3ቱ ወንጌላውያን በአንድ መንፈስ ተመርተው አንድ ዓይነት በጣም ተመሳሳ ይነት ያለውን ወንጌል ሊያቀርቡልን ቻሉ፤ [illegible] ግን የ3ቱ ወንጌላት መመሳሰል [illegible] ሊሆን ሌሎች ያልፃፉትን በመፃፍ፤ ሌሎች ያለፉትን በማ ግለጥ የተለየ ሆኖ ይገኛል:: በመሠረቱ ግን [illegible] የፃፈው ስለ ቢርስ ቶስ [illegible] ቀናዊ አምላክነቱን በፃፋ [illegible] ነው፤ ስለዚህም የርሱ [illegible] በበለጠ ተፈላጊነት ያለው:: 3ቱ ወን ጌላት አበሩፉት የፃፉ ስለ ቢርስቶስ [illegible] ቢሆን ዮሐንስ ግን በጣም አጉልቶ የፃፈው ስለ [illegible] ስለ ረቂቅነቱ ስለ አ ምላክነቱ ቀዳማዊነቱ አምላክ የአምላክ ልጅ ስለመሆኑ ነው:: እንዲሁም ስለ ትምህርቱ [illegible] በሆነ በመልኩ [illegible] እናገኛለን::

www.ethiopianorthodox.org

በአንድ ዓይነት መንፈስ በመጻፋቸው የ4ቱ ወንጌላት ዓላማ አንድ ሆኖ እናገኘዋለን። በመንፈስ ቅዱስ አባባልነት እንደጀመሩት በመንፈስ ቅዱስ ገላጭነትና አስተማሪነት እንደጻፉት፣ የሚያጨልቀው የተለያዩ ስያሜ ጥቂቶች እንዲያውም የሚቃረኑ ቢሆኑ በአንድ ዓላማ ተገናኝተው መጻፋቸው የሚደንቅ ነው። ክርስቶስም በመጀመሪያ የትምህርቱ ዘመን ለደቀ መዛሙርቱ የተናገረ ቃል ቢሰጣቸው "....... አብ በእኔ ስም የሚልከው አጽናኝ መንፈስ ቅዱስ ግን ሁሉን ነገር ያስተምራችኋል፣ የነገርኳችሁንም ሁሉ እንድታስታውሱ ያደርጋችኋል።" ያለው ቅዱስ ቃሉ መፈጸሙን ያመለክታል /ዮሐ. 14:27/ በእርግጥ [illegible] ታዩቸው አጻጻፍ [illegible] ቅዱስ ነው፣ ተለያይተው ጸፈሩት አንድነት ሊያገኝ የቻለው በዚህ ምክንያት ነው።

ሰው በሚረዳው ሰው በሚገባው እንዲጻፍ ጸሐፊዎቹ ሰዎች ይሁኑ እንጂ የቃሉን የተሠወረውን አዘጋጀር እንዲጽፉ ችሎታ አድርጓቸው ነበር፣ ምሥጢሩን ሥጋሩን መገለጡ ልዩነተን አጥፍቶ እንዲ ማደረግ የመንፈስ ቅዱስ ሥራ መሆኑ በዚህ ይታወቃል።

ይህ እውነተኛ አስተያየት ምንታዌ ትምህርት ይሁን እንጂ የሰው አእምሮ ሁሉን መርምሮ ለማወቅ የሚጓጓ፣ በቀኝም የማይል ስለሆነ የበርቱ ወንጌላት መመሳሰል የ4ቱም ወንጌል መለየት ለዓይ ችግር ነው በማለት ለዚህ መፍቻ ለማግኘት ልዩ ጥረትን ሲያደርጉ ዘመን አለፍ ዘመን ቢተካ አሁንም የተሻለ መፍትሔ ነው በማለት ለሰው ሊቅ በበኩሉ ልዩ አስተያየት ሲያቀርብ እናገኛለን። እንግዲህ ሊቃውንቶቹ የተገናኙ ሐሳብና አስተያየት እንዲሁም በመጨረሻ ይሁን እንጂ የተለያዩበትን በየመልኩ እንደሚከተለው እናቀርባለን።

የመጀመሪያዎቹ ስስቱ ወንጌላት የሚለያዩበት ይልቅ የሚገናኙበት በታ በጣም የበዛ ስለሆነ ምናልባት ስስቱም የቀዱበት አንድ ምንጭ የሆነ መጽሐፍ ኖሮ ይሆናል የሚል ግምት ቀርቧል። እነዚህ ስስቱ ወንጌላውያን ከአንድ መጽሐፍ ወስደው ስለዚህም ይመሳሰላሉ እንጂ የራሳቸውን አስተያየት የየግላቸውን ስሜት ሲጨምሩበት ልዩነት ሊገኝ ሊያመጣ ችሏል የሚል ነው። ቢኤፍ. ዌስት ኮት.... የተባለ ሊቅ ስለ አራቱ ወንጌላት ግንኙነት ሲናገር በመላ ወንጌሎች በ100 ቃላት ቢናገሩ ቀመጧቸው /100 ቢቻ ቢሆኑ/ ከልዩነታቸው ይልቅ የሚገናኙበት በጣም በዝቶ ይገኛል ይላል፣ ምሳሌ ቢሰጥ

www.ethiopianorthodox.org

የማርቆስ ወንጌል ብቻውን ሌሎችን አራቱን የሚመስል 93 በ100 ይገኛል የሚለይበት ግን 7 ብቻ ይሆናል። የማቴዎስ ወንጌል ደግሞ የሚገናኝበት 58 ሲሆን የሚለይበት ግን 42 ይሆናል። የሉቃስ ወንጌል ደግሞ የሚገናኝበት 41 ሲሆን የሚለይበት 59 ይሆናል። የዮሐንስ ወንጌል ግን የሚገናኝበት 8 ብቻ ሲሆን የሚለይበት 92 ይሆናል ይላል። እንዲሁም አፍ. አፍ. ቢሬስ. . የተባለ ሊቅ በበኩሉ የማርቆስ ወንጌል ቁጥር 661 የሆነውን በሚገናኝበትና በሚለይበት በመደበው 601 የሚሆነው ከማቴዎስ ጋር ሲገናኝ [illegible]

እንዲሁም 1068 ቁጥር ያለው ማቴዎስ ወንጌል 500 ከሚሆነው ከማርቆስ ወንጌል ጋር ይገናኛል። እንዲሁም 1149 ቁጥር የሚሆነው የሉቃስ ወንጌል 320 ከማርቆስ ወንጌል ጋር ተነፃፃሪ የሆነ ነው። 31 ቁጥሮች ብቻ በማርቆስ ወንጌል የተለዩ ይገኛሉ፣ እነዚህም ልዩነቶች ከማ [illegible]

በትምህርት መሰረቶች ላይ በተለይም በ4ቱ ወንጌላት ላይ ከፍተኛ ምርምር አድርጎ የቢሻፕ ቴይን ሐሳብ ያቀረበው የመጀመሪያው ሊቅ ቅዱስ አውግስጢኖስ ነበር፤ ይኸው ሰው የ3ቱን ወንጌላት ተመሳስሎት አንድ በአንድ ተከታትሎ ከአጠና በኋላ መሆኑ ነው።

እንደርሱም አገላለጥ ወንጌላዊያን እያንዳንዳቸው ተለያይተው ሲፋ ከማለት ይልቅ አንደኛው ከሌላው ገለበጠ /ቀዳ/ ማለቱ ይቀላል። ለምሳሌ ማርቆስ የማቴዎስን ወንጌል አሳጥሮ ጠቅልሎ ጻፈ ማለት ነው፣ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የሐዲስ ኪዳን ሊቃውንት ይህን ሐሳብ ከመከተል አልተገቱም።

ለላው አስተያየት ግን 1 ምንጭ የሆነ የወንጌል መዝገብ ኑሯል እነዚህ 3ቱ ወንጌላዊያን የቀዱበት። የዚህን አስተያየት ግን ይከሜ የሚያደርገው ቅጂያቸው ከጥፋት ቢድኑና ቢገኙም መዝገቡ የት ደረሰ? የርሱ የራሱ ቅጂ ቢኖር ነገሩ እንዴት ሊጠፋ ቻለ የሚለው ነው። ይኸኑ ሐሳብ ያመነውና በዚሁም ሐሳብ የሚጸኑት የሚያቀርቡት ሐሳብ የመጀመሪያው ወንጌል ለኅብረት ተጽፎ የነበር በአረማይክ ቋንቋ ነው፣ እርሱም አንዱ መዝገብ በመሆኑ በዚያው በአረማይክ እንደነበር ሊጠፋ ይችላል፣ ባይጠፋ ባይ ተረጉሞ የጻፈ፣ ሌሎች ግን ሲለተቢዛ በራሱ ሐዩ ቋንቋም ስለተተረጐሙ ሊጠበቁ ችሉ። 2ኛው አስተያየት ከላይ የተጠቀሰውን የኦገስቲኖስን አስተያየት የተከተለ ነው ማለት ወንጌላዊያን ቢጽፉ አንዱ የሌላውን መረጃ

www.ethiopianorthodox.org

በመደገፍ ረዳትነ በማድረግ ነው፤ ስለዚህ አንደኛው የሰላሳ ም ንጌል ክፒ ነው የሚል ነው። ሌሎች በቢዛት የተነሡ ሊቃውንት ደግሞ አስተያየት ይደግፋሉ፤ ማለት አንደኛው በመጀመሪያ ተሰኛ ሁለተኛው የመጀመሪያውን በመደገፍ ሻሬ ሰስተኛውም እንዲሁ በ2ቱ ተደገፍ ሊሄድ ቻለ። ስለዚህም የ3ቱ ወንጌላት ተመሳሳይነት ሊመጣ ቻለ። ተራውም እንደሚከተለው ነው፤ ማቴዎስ—ማርቆስ— ሉቃስ፤ ይህ አስተያየት በእንግሊዝ ሊቃውንት ቢደገፍ ማቴዎስ— ሉቃስ—ማርቆስ የሚለውን ተራ የሚደግፉ ደግሞ አሉ። እንደገናም ደግሞ ማርቆስ—ሉቃስ—ማቴዎስ፤ የሚሉ አሉ። አሁንም ደግሞ ሉቃስ—ማቴዎስ ማርቆስ የሚለውን የሚደግፉ አሉ። ሉቃስ—ማርቆስ—ማቴዎስ የሚለውን ደግሞ የሚደግፉ አሉ።

ይህን ሁሉ ሐተታ ሊያመጣ የቻለው የ3ቱ ወንጌላት ተመሳሳይነት ወይም ግንኙነት እንደሆነ በአለፈው ተነጋግረናል፤ የዚህን ችግር ለመፍታት [illegible] ተለያዩ ይመስላል እ፣፩ ሐሳቡ አንድ ነው፤ ሓለት አንደኛው የሰላሳ ናፒ ነው ለማለት ነው። አሁን አስቸጋሪ ሆኖ የተገኘው የተራው ቅደም ተከተል ጉዳይ ነው ማለት በተለያዩ መልክ የቀረበውን አስተያየት ይህ ነው የሚል ባለመኖሩ ሁሌጊዜ ሐተታው በዚህ መልክ ሲነገር ይኖራል።

ሌላው ሐሳብ ደግሞ የሲኖፕቲክ ችግር መፍትሔ ለማስገኘት አራት የሰነድ ምንጮች ነበሩ፤ የሚባሉት ናቸው፤ እነዚህም አራቱ ምንጮች የተባሉት የሚከተሉት ናቸው፤ በመጀመሪያ የማቴዎስና የሉቃስ ወንጌሎች ተሺፋበት ስለዚህ እነዚህ 2ቢ.ዘ ተመሳሳይነት አላቸው።

ሌላው 2ኛው ምንጭ ገርፃር የቀባበት የሚባለው ያልተገኘው ምንጭ ነው፤ ከዚያም ማቴዎስ ቀኖ ስለዚህም ሁለቱ በቢዘ ይመሳሰላሉ፤ ከሉቃስ ጋር ግን በጣም ቀርቶ በሆነ ነገር ይገናኛሉ። ከዚህም ሌላ ከቅድሚ መሸሐፍ ላይ ምርምር የሚያደርጉ ሊቃውንት ሌላ 2ት የተለዩ ምንጮች እንደ ነበሩ ይገምታሉ፤ ስለዚህም የተለያዩ መነሻዎች ሊገኙ ችለዋል ይላሉ። ይህንኑም ለመጀመሪያ ማቴዎስ ከአንድ ሺሑ ቀኝ፤ ሉቃስ ደግሞ ከማቴዎስ ቀኝ፤ የማርቆስ ግን የተለየ ነው የሚል ነው። ይ.ፀ አስተያየት በቅዱስ መጽሐፍ ምርምር ላይ ከተሠማሩት ውጭ አ.ዛኛዎቹ የሚከተሉት ነው።

www.ethiopianorthodox.org

እንዲሁም ማርቆስ የቀዳበት ሌላ መጽሐፍ ስለነበር ሉቃስ ከዚያ እንደቀዳ የሚናገሩ ቢኖሩም ተቀባይነት የዚህን ያህል አይደለም፡፡ በእኛ የትርጉም ሊቃውንት አስተያየት ግን ማቴዎስ ጽፎ ለማርቆስ ደቀመዛሙርት ሰጣቸው፤ ማርቆስ ጽፎ ደግሞ ለማቴዎስ ደቀመዛሙርት ሰጣቸው፡፡ እንዲሁም ሉቃስ ጽፎ ለዮሐንስ ደቀ መዛሙርት፤ ዮሐንስም ጽፎ ለሉቃስ ደቀ መዛሙርት ሰጣቸው በማለት ግንኙነቱን ለመግለጥ ሌላ መንገድን ያሳያሉ፡፡

ሌላው አስተያየት ደግሞ ሁሉም ተለያይተው ይጻፉ እንጂ ለያንዳንዳቸው እንደምንጭ አድርገው የሚቀዱበት ሌላ ምንጭ ነበራቸው የሚል አስተያየት ነው፤ ለምሳሌ የዓለም ታሪክ ስለክርስቶስ በልዩ ልዩ ጸሐፊያን ተጽፏል ስለትምህርቱ፤ ስለአጋንንቱ፤ በሐዋርያት ስለምዕራፎ [illegible] ከመሳጥቂል ወንጌላዊያን በሚሆኑ መልኩ ሌላ ቢሆንም በጽሑፍ ዝርዝት እየተጻፈ የቆየ ነበረ፡፡ እንዲሁም አዋቂዎች [illegible] እያንዳንዳቸው እንደየብቃታቸው [illegible] የሆነ [illegible] ሊያዙ ይችላሉ፡ ለምሳሌ በቃል መልክ የሚነገር እውነተኛ ሐበተ አበው እንደ በቃል የሚነገር በጽሑፍም የዋለ ሌላ ነገር እንደነበር የታወቀ ነው፤ ስለዚህ ወንጌላዊያን ከዚህ ሁሉ ለቅመው በእግዚአብሔር መንፈስ ተመርተው አቀናብረው እንዳቀረቡት የታመነ ነው፡፡

2. <u>በዘመናዊ፤</u> የሥነ ጽሑፍ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ከወንጌል አጻጻፍ አድርገው በሚያቀርቡት መቅድም ወንጌል እየተባለ በሚጠራው አሞንዮስና አውሳብዮስ ዝርዝር ዝርዝሮች በብዙ ቀዋሪው ተገልብሰቸው እንደተመራት

የሚነገርላቸው መጽሐፍ ላይ በዘመናዊ በዘተሰለዩ እየተባለ የሚታተት ሐተታ የሚመራመሩ ነገር አለ፤ እርሱም በመጽሐፍ/በሐተታ ከሚነገረው ይልቅ በወንጌሎቹ ማብዮቱን የበለጠ አድርገው በሚገልጸው በወንጌሉ ያሳያሉ፤ ወንጌሎቹ የሚያሳዩት ቀጥር ብቻ ነው ከአርሲት ላይ ግን በዘመናዊ ሲሉ ማቴዎስ፤ ማርቆስ፤ ሉቃስ፤ ዮሐንስ 4ቱም ሁሉ እንደተገናኙበት አድርጎ ቀጥሮ ያሳያል፡፡ በዚህም መሠረት ቁጥሩ 10 ሆኖ እስከ 9 ያለው ቁጥር ላይ 4ቱ ወንጌላት ሁሉ በቢጥና 3ቱ ሁለቱ ሁሉ የሚተባበሩበት ሆኖ 10ኛው ቁጥር ግን በዘተለለዩ ሊሉ ሁሉም የሚለዩበትን ያመለክታል፡፡

www.ethiopianorthodox.org

የዚህም ሠንጠረዥ አቀማመጥ በጣም የተለየ አሠራር በመሆኑ ለሁለት ጊዜ የሚያስገኘው ጥቅም የለውም፤ ምክንያቱም በሚተካከበት ቁጥር መሠረትና ቀጥር የሚሄዱ ማንገድ የለምና፤ ማለት ዐቢይና ንዑስ ምዕራፍን ለይቶ ወንናቀ መለያውን አመልክቶ የሚሄድ ቀም ጸሐፊ የለምና፤ ሁሉም ከርዕሱን በማሰመር ሂደቱ ቀጥ ጸሐፊ ሆኖ ይታፋሉ እንደ መሥመራን ቁጥራን ወንናቀ ዐቢዩንና ንዑስ ምዕራፍን ለይቶ የሚሄድ የለምና።

የግብጹ መምህራን የነበረውን በታሪክ መልክ በቋሚ ሊቃ ይናገራቱ እንደ ቀጥረው በፍሬው አይደርሱበትም፤ ቁጥሩን አውጥተው አበሩ፫ በየቆው ዐመሉን አሳርሙትም። በዚህ መልክ እየቆጠለ ሲመጣ ሆዞ ነገር ከየወቅ ወደም እየተለወጠ ካለኝ ቢደርስ መንበያምና መውጫም የማይታወቅ ሆኖ ይገኛል።

መጽሐፋ ለንደሚገኘው ከሆነ ግን ቁጥሩ 3 ዓይነት ነው፤ 1ኛው [illegible] እንደሆነ ሲናገር አሁን በማንኛውም የሚገኘውን የቶሾስ መጽሐፍ ምዕራፍና ቁጥር አስፍሮ ይገኛል።

ይሆንንም ቁጥር አሞንዮስ አውሳብዮስ ገበር ገቢቶው አንዳገኙት ይተረኩልናቸዋል፤ ግን 2ቱ ሰዎች በ1 ዘመን በአንዱ አገር የነበሩ አይደሉም፤ አንዲያውም አውሳብዮስ እንደሆነ [illegible] አንደሆሞቼ ለንደምረ አስፈቶቶ የሚገኙ ሰሌፍ የለም። አውሳብዮስ የተባለው ግን ከ260—340 ዓ.ም. ዱረስ የኖረ በጣም የሠለ በጣም የአሌፍ ሰው የነበረ ሰዘም የጂረ ሊቅ ነበር፤ ከሐዋርያት መጽሐፍት ውስጥ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በጣም በደስመርማነው ይኖራል። ይሆም 1 ሰፍስ ያለው ነበር፤ አንዲያውም በዚህ ሰሌፍ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት እየተባለ ይጠራል። ይህ ሊቅ በቂሣርያ የቂሣርያ ሊቀ ጳጳስ ሰለነበር አውሳብዮስ ዘቂሣርያ እየተባለ ይጠራል።

ይህ ሊቅ በኋላ ስለ ሰዎች መጽሐፍ በተለይም ስለ ኔሎስ ወንጌል ራዩ ጥናት ያደረገ ነበር፤ ሊዙ ሕትታ ያለው መቅደመ ወንጌልን ጽፎ ነበር። አንግዲህ የአሮጌ ሙሉ በሙሉ ከዚያ አይሮጥ እንደ ክርቡም የተጣበደ እንደ ሆነ ለነገሩ እንችላለን። እንደዚህም መጽሐፍ አባበሉ ምዕራፎችን በዐቢይና በንዑስ ምዕራፍ ቀጥሮ አርአስት ሰጥቶ ያሉን ከፍሉ ሲናገር አባባሉም ለንደሚከተለው ነው።

www.ethiopianorthodox.org

ንፉቅ አርእስት ዘ4ቱ ወንጌላት በቢኪያን በዘናሙስ በባሬስ ምዕራፋተ ኃይል ቃሌ፣ ምኩሉ ነገር እምነሆን ውስተ ቀኖናሁ:: በያኔ ሮማኖ 219 አርእስት ንፉቅ አርእስት ነውስን እንተ ተሠረው አቶ ማር እንበይና ዚአሃ ዘእንበርየ አበው ናዳቡን አምንዱስ ወእስበሩ ዱስ 1165 አርእስት::

ማቴዎስ	68	አርእስት	ማቴዎስ	355	አርእስት
ማርቆስ	48	¨	ማርቆስ	236	¨
ሉቃስ	83	¨	ሉቃስ	342	¨
ዮሐንስ	20	¨	ዮሐንስ	232	¨
ድምር	219	¨ ናቸው	ድምር	1165	¨ ናቸው::

ንፉቅ ምዕራፋት ዐበይት በመስፈሬ ናቸ 286 ምዕራፍ   በዚህ መስፈሬ ንዑስ ምዕራፍ 411 ነው::

ማቴዎስ	101	ምዕራፍ	ማቴዎስ	126
ማርቆስ	54	¨	ማርቆስ	86
ሉቃስ	86	¨	ሉቃስ	135
ዮሐንስ	45	¨	ዮሐንስ	60
ድምር	286 ናቸው		ድምር	407 ናቸው::

ዐቢይ ምዕራፍ ደግሞ 89 ነው፣ ይኸውም

ማቴዎስ	28	ምዕራፍ
ማርቆስ	16	¨
ሉቃስ	24	¨
ዮሐንስ	21	¨
ድምር	89	ናቸው::

ሁሉ 4ቱ ወንጌላት መተባበር በመጀመሪያ 4ቱ የሚተባበሩበት ቀኖ ሎም 3ቱ በ3ኛው ጊዜ ሁለቱ የሚተባበሩበትን ያመጣል :

www.ethiopianorthodox.org

በሥራዎ ሠንጠረዥ 655 መሥመር አለው፤ ይህም እንደሚከተለው ይሆናል፤ ቁመር ቀዳማዊ ማቴዎስ፤ ማርቆስ፤ ሉቃስ፤ ዮሐንስ 72 መሥመሮች

¨	ዳግማዊ	¨	¨	¨	—	112	¨
¨	ሣልሳዊ	¨	—	¨	ዮሐንስ	21	¨
¨	ራብዕ	¨	ማርቆስ	—	¨	26	¨
¨	ሐምስ	¨	—	ሉቃስ	—	83	¨
¨	ሳድስ	¨	ማርቆስ	—	—	48	¨
¨	ሳብዕ	¨	—	—	ዮሐንስ	7	¨
	ሳምን	—	ማርቆስ	ሉቃስ	—	13	¨
¨	ታስዕ	—	—	¨	ዮሐንስ	19	¨
						401 ይህ	

አራቱ የተባበሩበት ነው።

ዓሥሩ አምድ በዘተለዩ በቱ ክሉ ለክለ አሉዱ አናባቢያን 254 መሥመር

ማቴዎስ	62	መስመር
ማርቆስ 2	21	¨
ሉቃስ	72	¨
ዮሐንስ	99	¨
ድምር	254	

ይህ ደግሞ 4ቱ የተለያዩበት ነው ግን ሁሉም ሲደመር 655 ይሆናል።

የወንጌል ቁጥር	ዘዘነው	ማቴዎስ	ቃሉ	2700
¨ ¨	¨	ማርቆስ	¨	1700
¨ ¨	¨	ሉቃስ	¨	2800
¨ ¨	ዘበበክ	ዮሐንስ	¨	2700
			ድምር	9900

የክነ ድምሩ ቃሎች ለ4ቱ ወንጌላት 9900 የ4ቱ ወንጌላት የዘራቸው ቁጥር ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ይሆናል።

ወይንብሩ ቃሎቹስ ለ4ቱ ወንጌላት 9449 /ዘጠኝ ሺህ አራት መቶ አርባ ዘጠኝ ይሆናል። የተለያዩበት ግን አራት መቶ አምሳ አንድ ነው።

www.ethiopianorthodox.org